

РАДИКАЛИЗМЪТ И МЛАДИТЕ

Редактор: Йордан Божилов

2016

Тази публикация е изготвена в изпълнение на проект **„Радикализацията сред младите хора - новото предизвикателство пред Европа“**, финансиран по програма Еразъм+ и със съдействието на Центъра за развитие на човешките ресурси.

Съдържанието на публикацията е отговорност на Софийски форум за сигурност и не отразява непременно мнението на ЕС или управляващия орган по програмата.

София, 2016

© Редактор: Йордан Божилов

© Издателство: Елестра ЕООД

ISBN 978-619-7292-02-2

УВОД

Йордан Божилев,

Председател на Софийски форум за сигурност

Европа и европейските общества са изправени пред многочислени и комплексни предизвикателства за сигурността, породени от разнородни вътрешни и външни фактори. Наред с миграционните потоци, все по-осезаема е заплахата от радикализъм и тероризъм. Атаките в Париж и Брюксел показаха, че заплахите за Европа могат да не бъдат само външни. Атаките бяха извършени от млади хора, израстнали в Европа, учили в европейски училища, запознати с европейските принципи и ценности. Хиляди млади европейци се сражават в на страната на Ислямска държава. Ето защо трябва да проучим процесите, които карат тези хора да извършат подобни деяния, защото тероризмът е краен акт на отчаяние и проява на отчуждение. Той е симптом, че съществуват проблеми с европейските общества, с либералния модел и интеграционната политика.

Софийски форум за сигурност реализира проект „Радикализацията сред младите хора - новото предизвикателство пред Европа“ поради желанието да бъде анализиран феноменът на радикализма в Европа и да се дискутира доколко България е изложена на тази опасност. Проектът бе осъществен с финансиране по програма Еразъм+ и със съдействието на Центъра за развитие на човешките ресурси. Основната задача бе да се привлече общественото внимание върху проблема на радикализма и да се разкрият факторите, които способстват за радикализацията на младите хора. В рамките на проекта бе проведена тридневна конференция, която събра представители на различни министерства и ведомства, експерти от неправителствени организации и академични среди и младежи. В хода на дискусиите бяха набелязани практически

мерки за превенция на радикализацията. Радикализмът е това, което предшества тероризма, защото всички терористи са радикализирани, но не всички радикалисти са терористи. Ето защо е важно да се разпознават признаците на радикализма, да се работи с уязвимите хора и групи и да не се допусне радикализмът да прерасне в тероризъм.

Несъмнено, за превенция на радикализма и тероризма са необходими систематизирани действия. Необходимо е да има подготвени специалисти на различни нива и в различни области. Много е важно да се обучат хората на терен - полицаи и учители да разпознават признаците на радикализъм и да работят целенасочено с младите хора. Задължително е специализираното обучение на служители в МВР, ДАНС, следователи, прокурори, съдии тъй като нишката между правосъдието и усещането у отделни групи, че държавата се използва за репресия срещу тях, е тънка и това усещане може допълнително да допринесе за процеса на радикализация. Един от факторите за радикализация е чувството за уязвимост от държавата или усещането у отделни хора или групи, че не могат да получат от държавата необходимата защита на своите права и законни интереси.

Радикализмът е сложен процес. Никой не става радикалист изведнъж или по рождение. Много са факторите, които способстват или водят към радикализация. Те могат да бъдат на макро и микро-социално ниво и индивидуално-личностни. На макро-социално ниво факторите са глобализацията, която позволява безпрепятствено разпространение на идеологии, безпроблемното движение на хора и средства. От този порядък са проблемите в интеграцията на малцинствени групи, бедността и социалната безперспективност. На микро-социално ниво се раглеждат такива категории като социалната идентификация, колективните емоции, взаимодействието между отделни групи, отчуждаването от държавата и обществото. На индивидуално ниво са факторите като личностни характеристики, личен опит, емоциите, пол, възраст и т.н. Интернет е важен фактор, чрез който

лесно се разпространяват радикални идеи и течения и се набират последователи.

До радикализация и тероризъм води комплексното съчетание на много горепосочените фактори, но процесите все още не са достатъчно изучени. Много от факторите, водещи до радикализация, са налице и в нашата страна, поради което е важно е да се фокусираме върху превенцията, да изучим обществото и да се фокусираме върху работата с младите хора и уязвимите групи. Образованието и възпитанието са ключови фактори в борбата с радикализма и тероризма.

В България няма задълбочени изследвания на този феномен за разлика от други европейски държави, като някои експерти обясняват това с факта, че в България няма явно изразени радикални движения или българи да са станали част от такива в други държави. Въпреки това, не следва да разчитаме единствено на това, че страната ни ще остане встрани от тези рискове.

В настоящия сборник читателят ще открие лекциите, изнесени от водещи експерти по проблемите на тероризма и радикализма, есета за тероризма, обобщените резултати от социологическо изследване за познанията и нагласите на българите по отношение на радикализма и предложения на участниците в конференцията за мерки за превенция на радикализма и тероризма.

РЕЛИГИОЗНАТА РАДИКАЛИЗАЦИЯ - ПРЕДПОСТАВКИ, МОТИВАЦИЯ, ПРИЗНАЦИ, ПРОТИВОДЕЙСТВИЕ

Тодор Цветков,

Експерт в Държавна агенция „Национална сигурност“

На 30.06.2014г. „сунитските бунтовници“ от „Ислямска държава“ обявиха създаването на „Халифат“ в границите на контролираните от тях североизточна Сирия и западен и северен Ирак и обявиха лидера си Абу Бакр ал Багдади за “халиф” на всички мюсюлмани.

Освен от територия обаче този „Халифат“ се нуждаеше от поданици, които да отстояват и разширяват границите му. Стичането на хиляди хора от целия свят в тази територия постави на преден план въпроса за мотивацията на „чуждестранни бойци“, които бяха готови да изоставят досегашния си живот в името едно непознато, а понякога и твърде рисковано съществуване.

Въпреки че в началото се търсеха прости обяснения за това явление, скоро стана ясно, че няма ясен профил на лицата, избрали преселението към „Халифата“, те бяха с различен социален статус, от разнородни семейства, радикализирали се по различен начин – в затвора, в молитвени домове, чрез приятелите си или в интернет. Оказа се, че религиозната радикализация е сложен процес от психологически, емоционални, социални и религиозни причини и фактори, може би подценяван в миналото, който „роди“ сегашните терористи, биещи се в Сирия и Ирак или извършващи атентати на територията на Европа.

Все повече специалисти осъзнаха, че в основата на тероризма стои религиозната радикализация и че не всеки радикален се превръща в терорист, но всеки терорист преди това е бил радикален.

На тероризма започна да се гледа не като на единичен акт на насилие, при който даден индивид, мотивиран от определена

идеология и вътрешното си убеждение в нея, предприема спрямо друг индивид или общност от хора насилствено действие. Осъзна се, че тероризмът е многопластов феномен, отличаващ се с етапност и продължителност.

Първата фаза от него е именно радикализацията, която често до този момент беше пренебрегвана, въпреки че именно това е етапът, в който потенциалният терорист би могъл да бъде „обърнат“, така че никога да не извърши насилствени актове.

Изглежда през годините бяхме изградили стереотипно мислене, а остарелите теории за радикализацията вече не подпомагаха борбата с нея както преди, така че се изправихме пред един нов и малко познат феномен.

През последните две десетилетия профилът на терориста силно се измени. Ако през 70-те и 80-те години съществуваха определени модели, които подпомагаха борбата с това явление, то към настоящия момент в конфликта в Сирия и Ирак на страната на „Ислямска държава“ се сражават лица от всякакъв етнос, възраст, образователен статус и социално положение. В началото сред широката общественост, а и сред някои специалисти, битуваше мнението, че се касае за скъпо платени, професионални бойци, които заминават само и единствено заради финансовите облаги, които им се предоставят. С напредването на конфликта обаче стана ясно, че за Близкия Изток заминават хора, които не получават сериозно финансово възнаграждение, и които изоставят досегашния си живот, в който са се ползвали от всички облаги на „западното общество“.

Последното доказва, че клишетото „хората се радикализират, защото са бедни“ и/или „хората се радикализират, защото са необразовани“ е безкрайно остаряло. Безспорно двете неща и до момента са съществени предпоставки един индивид да се радикализира, но вече съвсем не са задължителни условия. В „историята на тероризма“ могат да бъдат открити множество примери за лица, извършили насилствени актове, които са образовани и с добро социално положение. И това съвсем не е

новост, свързана с актуалните конфликти в Близкия Изток. Един нагледен и много категоричен пример в тази насока е нигерийският младеж, спечелил си прозвището „Underwear bomber”.

В коледния ден на 2009 г., когато Умар Фарук Абдулмуталлаб („Underwear bomber”) е на 23 години, той прави опит за терористичен акт, с цел да свали полет 253 на „Норт-уест еърлайнс” от Амстердам за Детройт. В самолета пътуват 289 човека. Абдулмуталлаб опитва да задейства запалително устройство, скрито в бельото му.

На пръв поглед нищо в биографията на нигерийския младеж не подсказва, че той би могъл да се превърне в терорист.

Умар Абдулмуталлаб е син на Алхаджи Умару Муталлаб - богат нигерийски banker и бизнесмен. Бащата е обявен от списание „Таймс” през 2009 г. за „един от най-богатите хора в Африка”. Той е бивш президент на Първа нигерийска банка и федерален комисар на Нигерия по икономическото развитие. Младия Абдулмуталлаб израства в богат квартал в гр. Кадуна, Нигерия. Завършва „Есенс интернешънъл скул”. Посещава уроци в британското училище в гр. Ламе, Того, в което се преподава по британската учебна система. Дипломира се в специалността „Инженерни науки и бизнес финанси” в Юнивърсити колидж, Лондон, където преди това е завършил специалност „Машинен инженер”.

Ако обаче се „разровим” по-дълбоко в живота на момчето, ще открием някои събития и процеси, които в значителна степен са допринесли за формирането му като терорист.

Той е едно от 16-те деца на банкера Алхаджи Умару Муталлаб от втората му съпруга, което вероятно е допринесло в детските години да не е имал възможността да се радва в пълнота на бащината обич и внимание.

Посещава уроци в института за арабски и ислямски науки „Рабиату Муталлиб” (именован на дядо му), което подсказва, че семейството е било силно свързано с религията, а младежът в детството си е „попил” идеи, за които може би не е бил готов. Още като тинейджър считал професията на баща си - banker за

„неморална” и „в разрез с религията”, защото според исляма лихвата е забранена.

Младият Абдулмуталлаб е президент на ислямската общност в колежа, която многократно е протестирала срещу действията на Великобритания и САЩ във „войната с терора”. Членовете на общността често играели пейнтбол, а за дискусиите си канели различни лектори, някои от тях бивши затворници от „Гуантанамо”. Най-вероятно това е етапът, в който е започнала индоктринацията на младежа с крайни религиозни възгледи.

На 21-годишна възраст съобщава на родителите си, че иска да се ожени. Родителите му забраняват с аргумент, че все още не е завършил образованието си, което вероятно е довело до силна фрустрация и вътрешен бунт.

През 2009 г. заминава за Дубай, където завършва магистърска програма, след което иска да се върне във Великобритания, но властите не му позволяват. Вероятно британските институции са забелязали екстремисткия уклон в Абдулмуталлаб още по време на следването му в колежа. Въпреки това той надали е открил вината за недопускането му обратно във Великобритания в себе си и този акт е довел до угнетяването му, тъй като той го е приел като несправедлива репресия.

През август 2009 г. е насочен от член на терористична организация да замине за Йемен, където участва в обучение на Ал-Кайда. Очевидно въпросният вербовчик е уцелил правилния момент, в който младежът се е чувствал угнетен и гневен на „западното общество”. Там Абдулмуталлаб е до декември 2009 г., когато извършва опита за терористичен акт.

Историята на Абдулмуталлаб нагледно показва, че теорията за кореновите причини на радикализацията е съвсем точна. Според нея корените на това явление са някъде дълбоко в психиката и миналото на индивида. В определен момент тези причини пораждат проблем, който води до акта на тероризъм, но страничният наблюдател вижда само отделни проявления на радикализацията под формата на външни признаци.

Горният пример съвсем ясно показва, че радикализацията е процес, а не единичен акт, който в случая с Абдулмуталлаб продължава на практика през целия му живот. Започва с причини в семейството и с религиозното образование, а като катализатор служат геополитически конфликти, които на практика не касаят пряко младежа, както и вътрешни дефицити.

Обикновено най-краткият път до радикализацията е обусловен от смърт в семейството и желанието за отмъщение. Но както се вижда от горния пример този процес може да продължи от съвсем ранна детска възраст до момента, в който индивидът е оформил характера си и е способен напълно да съзнава действията си.

Касае се за многоизмерен процес, характеризиращ се с етапност на развитието и причинен от наслагване на различни фактори и предпоставки. Необходимо е да се наблюдава общата картина на промените, които настъпват, а не само наличието на един или няколко признака. Нито един от признаците не може да служи сам по себе си като доказателство за действително радикализиране. Същевременно наличието им следва да повиши вниманието към индивида.

В примера с Абдулмуталаб може да се наблюдава почти пълната гама от фактори и причини, вътрешни и външни, които влияят върху радикализацията му, като много ясно е разграничена етапността. От практиката са изведени няколко етапа, през които протича радикализацията:

1. Предварителна радикализация

На този етап лицето бива повлияно от вътрешни или външни фактори: криза на идентичността, фрустрация, лична травма, дискриминация, чувство за несправедливост, натиск от семейството или общността, липса на умерен дебат, среща с харизматичен лидер и др. Най-често се касае за психологически дефицити на индивида, който се чувства изолиран от заобикалящия го свят и търси среда /място и хора/, сред които да бъде приет, да се почувства оценен и с които да комуникира

лесно и без притеснения.

Местата за потенциално влизане в този процес са много: молитвени домове, заведения, училище, спортни и младежки клубове, места за наемане на работа, затвора. Най-бързият и лесен начин естествено е интернет, тъй като там контактът е опосреден и до голяма степен анонимен.

2. Идентифициране /приемане на идеологията/.

Веднъж попаднало в комфортната за него среда дадено лице приема крайната идеология изповядвана в нея като толерира, насърчава и оправдава проявите ѝ. Обикновено в този начален етап пред него се разкриват позитивните страни на дадената доктрина, като дори насилствените актове, произтичащи от нея, биват удобно оправдавани с „резонен отговор на дадена неправда”.

Индивидът се отдалечава от предишния си начин на живот. Той се чувства „неразбран” от досегашните си приятели, но това не го притеснява, защото вече има нови „братя”, с които се чувства добре, защото споделят едни и същи ценности и еднакъв мироглед. Новата група му дава нова социална идентичност, която го изолира от останалия свят.

Довчерашният аутсайдер сега се чувства “избран“ и чувството за групова връзка подсилва мотивацията и вярванията му. Груповата динамика е основен задвижващ фактор при този етап.

Въпреки че индивидът вече е приет в новата група, понякога той все още се чувства „чужд на групата”, което би могло да го накара да докаже предаността си към общността или идеологията, като извърши нещо “изключително“, включително престъпни или насилствени действия.

3. Индоктриниране /системно обучение/.

След като радикалната идеология е приета, индивидът започва да получава указания от духовни водачи, като губи всякаква критична гледна точка. Лидерът на групата е безспорен авторитет и всичко казано от него се приема без капка съмнение.

На даденото лице се възлагат отговорности в групата, което повишава неговото усещане за съпричастност и значимост за въпросната общност.

Лидерите на общността повишават идеологическата му подготовка и го подтикват към подобряване на физическата форма. Касае се за една системна индоктринация на индивида, с която се цели той да изгуби каквато и да било рационалност, да се отдаде и да повярва в живота, който го очаква в бъдеще, ако е праведник, вместо в земното битие.

4. Действие за каузата

Конкретните актове, на които е готов индивидът, запълват цяла гама от занимания – интелектуални, като например това той да се превърне в проповедник или вербовчик; физически; престъпни и/или насилствени, включително участие в бойни действия, самоубийствени атентати и др. Крайната цел на тези актове е нанасяне вреда на обществото или противоположната общност, в случая с религиозната радикализация – най-често на неверниците, които могат да бъдат както друговерци, така и такива, изповядващи по-умерени течения в дадената религия.

Обикновено се цели извличането на максимална полза от радикализираните лица, като те биват ангажирани в дейности, в които са използвани конкретните им умения и познания.

Преминаването през тези етапи често е свързано с външна изява на протичащите психологически процеси. Именно това е моментът, в който биха могли да се идентифицират признаците на радикализацията. Условно тези признаци са разделени в няколко групи:

1. Свързани с личността:

На първо място тук може да се посочи промяната на имената, използване на псевдоними. Обикновено се избират имена от религиозните текстове, които показват съпричастността към конкретното религиозно течение.

Често се забелязва промяна в стила на обличане, като се

избират дрехи характерни за членовете на конкретната религиозна общност, които често пъти са нетипични за обществото, в което живее индивидът.

Друга черта е промяната на физическата външност, като обръсване на главата или пускане на дълга коса, лицево окосмяване. Когато говорим за ислямска радикализация като най-характерни могат да се посочат типичните за фундаменталните течения в исляма дълги бради с много къси мустаци.

Срещат се и татуировки, което не касае исляма, тъй като трайната промяна на божие творение там е забранена. Характерна е демността на различни символи и емблеми на конкретната организация или течение, към което е съпричастен индивидът.

2.Свързани с поведението:

При радикализираните лица много характерен е стремежът към чести контакти с водачи на радикални религиозни групировки. За тях те са безспорни авторитети и мнението им се възприема напълно безкритично.

В домовете на въпросните индивиди могат да бъдат открити пропагандни материали с крайно съдържание – книги, DVD, в количества далеч по-големи от тези, които биха могли да се обяснят с чисто научен интерес към дадената проблематика или обикновено любопитство.

Промяната в религиозните практики е съществен признак. Той се изразява в това, че индивидът става по-стриктен в спазването на религиозните ритуали, които се изпълняват изцяло съобразно канона, а също така и възможно най-често. Заради ритуалите често пъти се пренебрегват съществени ежедневни занимания от „предишния живот”, като ходенето на училище, на работа и др.

Тревожен признак е участието в закрити събития, обикновено след молитва, когато в молитвения дом остава по-тесен кръг от „доверени” лица. При тези събирания вече не се обсъждат единствено религиозни теми, а и актуални геополитически и

социални събития и влиянието им върху религиозната общност, както и ответната реакция спрямо тях.

Ползването на интернет форуми с радикално съдържание също е типичен признак. Във виртуалното пространство индивидът удовлетворява нуждата си без задръжки да споделя по-крайните си идеи. Там той намира и „сродни души”, а също и лица, които би могъл да радикализира.

Наблюдава се промяна в модела на пътуване или престой в специфични райони, където жителите споделят крайните възгледи. Обикновено се касае за държави, региони от страната или квартали, в които дадената идеология е приета и се практикува свободно.

Вече без задръжки се демнострира съпричасност към религиозната общност или група.

Тревожен признак е възхвалата на мъченичеството и насието. За него вече се търси не просто приемливо оправдание, но се възприема и като личен път, по който индивидът е поел, като взима пример от тези, които вече са се „преселили” в отвъдното по „най-богоугоден” начин.

Увлечението по екстремни или силови спортове подсказва екстремистки уклон в индивида, единственото, което е необходимо, е той да бъде насочен в „правилната посока”.

Сред тази група признаци може да бъде посочена и социалната изолация и преминаване в групи с равнопоставени членове, т.е. отбягване на училището, младежки клубове, концерти и др.

Промяната в отношението към и във взаимодействието с другите също е типичен признак – използването на радикална или специфична терминология, която не е общодостъпна и няма как да бъде възприета случайно като изразно средство.

Извършването на незначителни престъпления е много показателно. Те биват осъществявани не с цел материална облага, а като символ на неуважение към установени правила в обществото, като вид „бунт” срещу него.

Незачитането на светската власт чрез демонстративно

неуважение към нея също е показателно. Причината за това е, че „властта идва от Бог, а не от хората”.

3.Свързани с идеологията:

С развитието на дадена религия неминуемо в нея навлизат определени нововъведения. Увлечението към по-фундаментални форми и течения на религията може да бъде възприемано като ретроградно и е сред характерните признаци, наблюдавани при лица, подложени на влияние в посока радикализирането им. Това е отричане на нововъведенията в религиозните вярвания и практики и ненавист към по-умерени течения в религията.

Друг признак, свързан с убежденията на индивида, е неговата емоционална ангажираност към каузи, които често пъти не го касаят пряко (примери – палестинско-израелският конфликт, военният конфликт в Сирия и др.).

Отличителен белег е отричането на светската власт и установените от нея норми на регулиране на обществените взаимоотношения.

Отричане на научните достижения и теории до ниво на абсурдност за останалите членове на обществото е един от най-очевидните признаци, свързани с вътрешните убеждения на индивида.

За радикализацията на лица крайните идеолози използват разнородни методи. Интерес обаче представляват специфичните похвати за радикализация.

На първо място тук може да бъде посочено „угнетяването”. За целта в пропагандата често пъти се използват фотоси или видео материали, в които се показва страданието на цивилни граждани /косвени жертви на даден конфликт/, предимно деца и жени. В допълнение индивидът се подтиква към ответна реакция, като се използва моментът на състрадание и чувството му за справедливост.

Сугестията също е един от основните инструменти. Значимо средство в ислямистката пропаганда са така наречените

„Нашиди” – песни, в които под емоционално въздействащ музикален съпровод се повтарят многократно едни и същи фрази. Често пъти нашидите са вплетени във видеоклипове, в които се показват определени кадри, включително на загинали „мъченици”. Крайната цел е въздействие на подсъзнанието.

Ритуалната практика при голяма част от религиите цели автосугестия. Мюсюлманските религиозни обреди предполагат петкратната молитва, в която индивидът извършва едни и същи действия и повтаря определени фрази многократно, което определено води до самовнушение.

Насилието също е сред използваните средства за радикализиране на индивида. В практиката и по-конкретно в затворените религиозни групи или в тренировъчните лагери на терористите често пъти се прибегва до насилие спрямо индивиди, показали признаци на разколебаване. Същото цели пречупването на волята и индивидуалността им.

От практиката радикализираните се лица могат да бъдат обособени в три основни групи:

Изключително актуален феномен са Саморадикализираните се или така наречените „самотни вълци”. Основен фактор тук са индивидуалните причини и социалната изолация. Тези индивиди най-често търсят своята идентичност, кауза или идеология. В това „търсене” те попадат на крайни доктрини, които привличат тяхното внимание и отговарят на душевността им. Най-често радикализацията протича чрез интернет.

Втората група са Радикализираните се под влиянието на външни фактори. Най-често представителите на тази група биват повлияни от харизматични проповедници или груповата динамика на радикална общност. За катализатор обикновено служи външнополитическо събитие, обсъждано подробно в групата или коментирано от духовния лидер.

Третата група са Приели друга религия/конвертити (съчетава предните два типа). Касае се за лица с голям рисков потенциал, предвид силното желание и стремеж да докажат силата на вярата

си чрез всякакви действия, включително насилствени актове. Те са водени от факта, че са нови за тази общност и усещането, че другите не ги приемат напълно.

Гореизложеното налага извода, че радикализацията е многопластов феномен, обусловен от редица фактори – от личността на отделния индивид до обществените отношения и геополитиката в отделни региони на света. За да се справим с нея се изискват усилията на всички клетки на общество – от държавните институции, през неправителствения сектор, до семейството и отделния гражданин. Като ефективни механизми за противодействие на радикализацията могат да бъдат посочени:

- Междурелигиозният диалог, като чрез него се демонстрира толерантност към инакомислещия, към друговеца.

- Взаимодействие между религиозните лидери и държавата. По този начин се демонстрира, че религиозната власт е част от обществото и по никакъв начин не противоречи на светското управление на държавата.

- Регионално и международно взаимодействие и най-вече обмяна на опит с държави с по-солидна практика в тази област. Касае се за държави, в които има големи етнически или религиозни групи, които са успешно интегрирани и включени в цялост в обществения живот.

- Взаимодействие между институциите, ангажирани с борбата срещу радикализацията, въпреки разликата във функционалните им задължения. Това предполага единна стратегия и обща държавна политика, която следва да бъде изпълнявана в синхрон от всички държавни органи и ведомства.

- Подобряване на законодателната база, касаеща радикализацията в насока по-ясното дефиниране на противоправното деяние. Тази мярка предполага ограничаване на възможността за тълкуване на конкретния престъпен състав.

- Развитие на религиозното образование в два аспекта - религиозните проповедници да получават духовното си образование в държавата по произход, така че то да е съобразено

с традициите и вярванията на местната религиозна общност, и реформа в посока недопускане индоктринирането на подрастващи с религиозни текстове, в които се пропагандира насилие.

- Взаимодействие между неправителствения сектор и държавните институции в аспект съвместното планиране и изпълнение на програми за реинтеграция и дерадикализация.

- Взаимодействие между медиите и държавата, изразяващо се в кампании против радикализацията.

- Обучение за хората на „първа линия” - правоохранителните органи, социалните работници и учителите - за разпознаване признаците на религиозната радикализация.

- Обучение на съдебната власт по въпросите на религиозната радикализация предвид спецификата на проблематиката.

- Устойчиво развитие - стабилна икономика и трудова политика, както и равномерно развитие на регионите.

ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВОТА ОТ БЕЖАНСКАТА ВЪЛНА И ЗАПЛАХАТА ОТ “ЧУЖДЕСТРАННИ БОЙЦИ”

Таня Иванова,

Експерт в Държавна агенция „Разузнаване“

Анализът на специфични прояви на радикализация и екстремизъм на територията на Европа сочи, че са налице външни причини за наличието на тази тенденция, както и че носителите на такъв тип рисков потенциал най-често са сред общностите чужди граждани от арабски и/или ислямски страни, в които се развиват остри конфликти и кризи. Очаквано регионалните конфликти и дестабилизация предпоставят почва за развитие на местно ниво на екстремистки и радикални настроения, които с големите потоци бежанци и мигранти се “пренасят” на територията на други държави, включително в Европа. Допълнителен фактор за предприемането на конкретни агресивни, включително терористични актове на територията на Европа, е участието на европейски държави под някаква форма във въпросните конфликти, независимо от нейната насоченост (политическа, мироопазваща и т.н.). Друг външен фактор за радикализация сред ислямските общности са действия, накърняващи религиозните чувства на тези общности. Бяхме свидетели на терористични актове, провокирани от такива действия.

Доколкото въпросът за бойците-джихадисти третира предимно онези, родени, отраснали и обучени в различни държави извън Европа, то остава отворен този за радикалните и готови на терористични действия хора, които са родени като граждани на Европа. Сред тях по-често се срещат такива с имигрански или малцинствен (мюсюлмански малцинства) произход, но не липсват и представители на европейските нации, нямащи пряка етническа или родствена връзка с ислямската култура и

общества. Тенденцията за присъединяване на чуждестранни бойци към радикални и терористични организации е тревожна. Има данни за общо около 12 500 до 15-16 000 бойци-джихадисти, сражаващи се за ИД и други радикални структури, голяма част от които идващи от европейски държави, в това число и от Западните Балкани (около 900 човека). Бойците от Западните Балкани са предимно от Косово, Босна и Херцеговина, Албания, Македония, Сърбия и отделни случаи от Черна гора и Хърватия. Маршрутите за придвижване от ЮИЕ към конфликтните зони са класическите – по въздух и по суша, през Истанбул. Понякога пътуват цели семейства. Пресичането на границата със Сирия се осъществява обикновено в районите на провинции Хатай, Газиантеп и Килис.

В последно време се наблюдава тенденцията за засилено завръщане на участвали в конфликтните зони чужди бойци. Причините за това са различни. Засиленият военен натиск върху ИД от страна на местни и международни сили - армията на режима на Асад, силите на умерената опозиция, Ал Нусра (подразделение на Ал Кайда), САЩ, Русия, е фактор, допринасящ за дезертирането на чуждестранни бойци. Като цяло рисковете за страните на произход произтичат от крайната радикализация и натрупан боен опит, характерни за част от бойците. Доколкото те се ползват с популярност сред мюсюлманите, имат висок потенциал за проповядване на радикални идеи и привличане на нови доброволци за джихад. Оказването на логистична подкрепа и директното участие в терористични актове е друг възможен риск от завръщането на такива лица.

Джихадистите от балканските държави обикновено пребивават в Сирия различни периоди, някои пътуват периодично (след почивка се връщат обратно в Сирия да се бият), други стоят само няколко месеца.

Множество изследвания показват, че ръстът на насилието в обществото е тясно свързан с крупни и резки социални промени. Това поражда нарушение в традиционната организация на обществото, което кара хората да обърнат внимание на своите

лични проблеми.

Усещането (не винаги осъзнато и обективно) за невъзможност да удовлетвориш своите потребности, повишава вероятността за проява на пряко насилие. Но това не е единствената реакция, може също да имаме чувство на безнадеждност, синдром на фрустрация и липса, които се проявяват като насочени навътре форми на агресия или като апатия и отдръпване.

1. Общности, сред които най-често се набират бойци. Това обичайно са мюсюлманските малцинства, живеещи на територията на страните в Европа. Характерни за малцинствените групи са следните характеристики:

- Функциониране в затворена общност;
- По-нисък социален и материален статус;
- По-нисък образователен ценз;
- Дефицит в усещането за интегрираност в обществото;
- Малцинствен комплекс, водещ до субективни преживявания за отхвърляне и липса на перспективи.

Привличат се младежи между 20 и 30 г., несемейни, незавършили образование, неосъждани, мюсюлмани, конверти (личностно-психологически мотиви - стремеж към самоутвърждаване, необходимост от екстремни преживявания), желаещи да живеят според “шерията” - в халифат.

2. Места, където се проповядва радикален ислям – местни молитвени домове, духовни училища, интернет, ислямски хуманитарни организации

3. Механизми на приобщаване на младежите към радикални възгледи.

Враждебното отношение към “чуждата” култура се корени в съвършено различните митологични, религиозни и философски системи, но на емоционално ниво се проявяват общочовешки психологически свойства.

Враждебната триада - гняв, отвращение, презрение - създава емоционалния фон, който изключва “чуждия” от приетите морали

и етични норми и го “изпраща” в категорията “обществено зло”. Осъзнаването на това, че другият човек не принадлежи на света на “своите”, го категоризира като “не-човек”. Мисълта за това, че той е ритуално нечист, рязко снижава съзнателния, културално изработен контрол над разнообразните прояви на агресия по отношение на дадения човек. Такова отношение може да бъде пренесено и върху група хора.

Необходимо е да отбележим, че наблюдаваното в обществото враждебно отношение към социални или национални групи не води към незабавна и явна проява на насилие и агресия към представителите на тези групи. Това отношение може да се концентрира във формата на скрито “недолюбване”.

Така или иначе, при определени условия, особено в случаите, когато имаме лидираща група с елементи на терористична идеология, личното и обществено “недолюбване” към чуждите, може да стане основа за приобщаване към идеите на екстремистки и терористични групи.

В немалко общества има възход на националистическите идеи и организации, чиято пропаганда води до промяна в моралната оценка на действията. Например да убиваш в името на страната и нацията си е справедливо, а да убиваш заради самия себе си - не.

4. Семейно функциониране и склонност към радикализация - “липсващият” баща. Доколкото фигурата на бащата е тази, която постановява нормите, правилата и забраните, които индивидът ще носи в себе си, когато тази фигура е липсваща, то моралният кодекс се изгражда по начин, често дезадаптивен. Под “липсващ” баща имаме предвид не само случаите на отгледани от самотни майки, а и тези, в които бащата е емоционално неангажиран, незрял или дисфункционален, дори когато формално е част от семейството.

5. Привличане на младежи извън типичните социално-икономически общности.

Болшинството морални и материални ценности, култивирани в съвременните общества, способстват за това агресията и насилието активно да се проявяват в социума. На първо място това има отношение към статусните, имуществени, възрастови отношения и създават основа за силно социално напрежение в обществото. Социалната несправедливост, загубата и промяната на моралните корективи, липсата на семейна подкрепа, съчетани с естествената склонност на юношите да търсят идентификация с идеи и групи, които да им дадат усещане за приемане, значимост, цел и смисъл, са в основата на приобщаването на младежите към различни маргинални групи, в това число радикални и терористични.

Това особено видно се проявява в модернизиращите се страни, където болшинството хора явно или не са въввлечени в процес на преразпределение на ресурсите и статусите. Такова състояние на социума допринася за повишаване на риска от прояви на насилие като опит на хората, нискостоящи в социалната йерархия, да изменят положението си, да участват в преразпределение на богатството или да отмъстят. Имаме и ответни действия на онези, които искат да запазят или увеличат своето положение.

ПСИХОЛОГИЧЕСКИ АСПЕКТИ НА РАДИКАЛИЗАЦИЯТА СРЕД МЛАДИТЕ

Елена Казанджиева и Димитър Семерджиев,

Институт по психология на МВР

Социалните катаклизми в арабския свят през последните години отбелязват края на няколко авторитарни режими и създават възможности за нови политически обстоятелства. В Близкия изток политическите сътресения доведоха до граждански войни. С разпадането на държавните структури за сигурност и комунални услуги, се появи вакуум във властта, който бе зает от радикалните ислямистки сили и така те се превърнаха в значим обществен фактор. Техният успех се дължи и на факта, че успяват да привличат в редиците си не само последователи от Близкия изток, но и хора, изповядващи исляма от редица страни по света - включително Западна Европа. Съществуват различни форми на радикализъм, но с оглед на актуалността и мащабността на ислямския радикализъм настоящата статия разглежда основно психологически аспекти на неговите проявления.

Доскоро масовото схващане беше, че склонните към радикализация мюсюлмани са предимно представители на ниските социални слоеве на обществото. Фактите от последните години показват, че радикализацията е индивидуален процес и се проявява на всички нива в обществото, независимо от пол, социален произход и образователен ценз. Поради това е невъзможно да бъде дефиниран конкретен психологически профил на тези лица.

От гледна точка на възрастовата психология обаче се наблюдават известни прилики при хората, които се радикализират. Те са предимно лица в юношеска и младежка възраст, като от психологическа гледна точка този факт има своето научно обяснение. Юношеството е етап от развитието на личността, характеризиращ се с интензивни емоционални, физиологични и интелектуални

промени. През този период се развива абстрактното мислене и се наблюдава изразен интерес към нови изживявания и склонност към приключения. Характерни за юношеството са силно изразена мечтателност, ориентация към бъдещето и интензивни емоционални колебания, съчетани с недостатъчно ефективен самоконтрол. Съществена особеност за този период от развитието на личността е „търсенето на собствената идентичност и житейски смисъл“ - протичат процеси на самоосъзнаване и сравняване, които са доминирани от желанието „Искам да бъда възрастен!“; приятелският кръг става по-важен от семейния, а стремежът към самостоятелност и „тестването на реалността“ излизат на преден план.

От психологична гледна точка екстремистките течения /религиозни, политически, спортно хулиганство/ предоставят на членовете на своята група споделена отговорност и престиж от членството в нея; социално подкрепяща среда, която играе ролята на „психологически буфер“ срещу тревожността, самотата и депресията. В частност, радикалните религиозни учения осигуряват на своите членове ролята в обществото, която - според тяхното субективно усещане - им е отказана. Респект, живот в субкултура по собствени правила, значимост на Аз-а - това са житейски потребности, чието удовлетворяване част от младежите не намират в обществото. Това им се осигурява от радикалните религиозни учения, в резултат на което, много от вербуваните младежи преустановяват контакта си с предишната социална среда - откъсват се от семейството и приятелския кръг.

Индивидуалните процеси на радикализация биват подпомагани от различни, често допълващи се фактори, като религиозни и политически мотиви, но и емоционални категории като унижение, омраза, гняв и т.н. За успешното социално функциониране в днешното свободно демократично общество се изисква устойчивост на Аз-а, т.е. човек да бъде силна, зряла и стабилна личност, за да може да устои и на неблагоприятните изкушения, до които има свободен достъп (наркотици, алкохол и др.). Това включва умението за правене на избор, определяне на житейски цели и т.н.. За хора,

които нямат зрелостта да се справят със свободата на обществото, в което живеят, и се чувстват претоварени от изборите, които се налага да правят, радикализирането предоставя възможността за преодоляване на личната им криза. По този начин се преодоляват съмнението и несигурността в себе си.

Детайлният анализ на мотивите за радикализация позволява те да бъдат условно разделени на четири категории:

- идеологически убеждения;
- търсене на нови усещания и приключения;
- търсене на духовен смисъл и изкупление чрез радикализирането (често това са криминално проявени);
- търсене на възможност безнаказано да се извършват престъпления (психопатен мотив).

Предвид обстоятелството, че най-значимите в глобален аспект радикални прояви, мотивирани от идеологически убеждения, се свързват с исляма, то се фокусираме основно върху крайните ислямистки доктрини, доколкото традиционните религиозни течения имат по-балансиран и умерен разбиране за света, което ги прави не толкова въздействащи и интересни за склонните към радикализиране млади хора. Съществуват различни крайни ислямистки доктрини, като изключително влияние в световен мащаб през последните години добива салафизмът. При него индоктринирането се осъществява главно в малки групи, в които „Свещената война“ се интерпретира като война срещу всички „неверници“, както мюсюлмани, така и немюсюлмани. По този начин се формира краен салафитски мироглед, за който е характерно радикалното „черно - бяло“ мислене: всеки конфликт е опростен и сведен до конфронтация единствено между доброто и злото. Опростяването на схващането за света създава фалшиво усещане за ясно разбиране на човешките взаимоотношения. Този подход импонира на характерните за юношеския мироглед нетърпимост към неправдите, търсене на справедливост и на бързи и категорични решения. Това превръща салафизма в атрактивно духовно учение за част от младите мюсюлмани,

които са в търсене на своята идентичност, задават си въпроси за смисъла на живота и се стремят към силни преживявания.

Специфичен психологически аспект, допринасящ за склонността към радикализация на младите мюсюлмани е „обезценяването“ на ролята на бащата, заемаща централно място в патриархалната структура на субкултурните микрообщества на мюсюлманите в Западна Европа. Много често младежите, присъединили се към радикални ислямистки формирования, описват бащите си „като слаби и страхливи“, т.е. като хора, които не могат да позиционират достатъчно добре социално и икономически семействата си в приемащото западноевропейско общество. Формирането у децата на субективно усещане за провал на бащата като покровител на семейството в традиционната му роля, е основание да се създаде у тях усещане за отхвърляне и разочарование. Такива преживявания са една от предпоставките за засилване процеса на идентификация на младите хора с радикалните ислямски течения за сметка на традиционните семейни ценности.

Често специфичната субкултура на мюсюлманските микрообщества в Западна Европа предполага възникването на трудности при справянето със ценностите на съвременното западно общество. Неизпълнените очаквания на част от младите мюсюлмани за успешна социализация допринасят за увеличаване на отчуждението им от обществото, респективно - до емоционална и социална изолация, като в крайна сметка се стига до маргинализация. Това е валидно за млади мюсюлмани, които са в процес на търсене на идентичност, страдат от чувство на безсилие и имат висока степен на неудовлетвореност, като често при тях се наблюдава и сблъсък на ценности и културални различия с приемащото общество. Обикновено тези хора възприемат себе си като унижени и неразбрани и се превръщат в потенциални „новобранци“ за радикализираните религиозни учения. Присъединявайки се към тях, субективното им възприемане за собственото съществуване като безсмислено се изпълва с цел. По този начин получават усещането, че имат мисия и задача за изпълнение. Тези млади хора най-накрая успяват да

намерят фигурата на „баща-заместител“ и започват да живеят с разбирането, че така се освобождават от „товара“ на личната си криза и получават възможност да се почувстват значими чрез подкрепата на една мащабна кауза.

В процеса на вербуване на радикализираните младежи обикновено се подхожда индивидуално - според спецификите на всеки един. Това, което обединява подходите за вербуване, е че те целят основно уязвими млади хора, които се намират в някаква житейска криза, в момент на слабост и разочарование. Проблемите може да са съвсем тривиални - например неразбирателство с родителите, скарване с приятелката или трудности при търсенето на работа. Такъв род неприятности обичайно се хиперболизират/абсолютизират от младежите и могат да предизвикат чувство на неувереност и отхвърленост от обществото. В такъв момент потребността им от ясна и опростена представа за света е особено силна, което ги прави особено податливи на радикализиране.

Идентификацията на признаците за радикализиране не е лека задача, доколкото те са далеч по-комплексни от популярното разбиране за отличителни белези - промяна в начина на обличане, пускането на брада или публикуването на необичайни постове във Фейсбук. Обикновено, при радикализираните младежи се наблюдават нова риторика, аргументация, поведение, нови политически или религиозни възгледи - така, че признаците на радикализиране могат да бъдат идентифицирани с по-голяма сигурност посредством задълбочени разговори с такива младежи и системни наблюдения върху поведенческите им прояви.

Литература:

1. Generation Allah. Warum wir im Kampf gegen religiösen Extremismus umdenken müssen, S. Fischer Verlag, Frankfurt am Main, 2015
2. Juliane Noack: Erik H. Eriksons Identitätstheorie. Athena Verlag, Oberhausen 2005
3. Pädagogische Präventionsarbeit gegen Salafismus. In: Inhalte und Ergebnisse der Fachtagung: Salafismus in Deutschland. Erscheinungsformen und Ansätze für die Präventionsarbeit im Jugendbereich. Hrsg. Stadt Köln und Alevitische Gemeinde Deutschland e. V., Oktober 2013
4. Salafismus in Deutschland: Erscheinungsformen und Ansätze für die Präventionsarbeit im Jugendbereich, Alevitische Gemeinde Deutschland e.V., Oktober 2013

РАДИКАЛИЗАЦИЯ И УЧИЛИЩЕ В БЪЛГАРИЯ

*Проф. д-н Татяна Дронзина, катедра „Политология“,
Софийски университет „Св. Кл. Охридски“*

Гл. ас. Д-р Искрен Иванов

Даниел Дионисиев, магистър по политология

Явор Райчев, магистър по европейски и международни отношения

Тази статия разглежда проявите на радикализация в българските училища. Тя започва с преглед на европейския опит, а в последствие представя резултатите от теренно изследване, проведено с директори и заместник директори на училища от три области на България. Основният метод за набиране на информация бяха фокус групите (3 фокус групи по 20 човека), но също така като методи за събиране на информация бяха използвани наблюдения на екипа, разговори с учители и други дейци от образованието.

Европейският опит

Радикализацията е процес, който не протича задължително в училище, но има възможност ясно да се прояви там. Оценявайки опасността, произтичаща от нея, на 17 март 2015 година министрите на образованието на ЕС и учители се събраха в Париж, за да напишат манифест против радикализацията в училищата. Основното искане на учителите беше да бъдат обучени така, че да разпознават нейните белези; да бъдат снабдени с правилните инструменти за намеса и умения да водят трудни разговори с ученици по този проблем; да се запознаят с платформите, които използват вербовчиците; да се открият горещи линии за учители, където те могат да позвънят за съвет и съдействие; рекламните материали на терористичните организации да се обсъждат в училище; в процеса на превенция да бъдат привлечени бивши екстремисти, които успешно са се реинтегрирали в обществото.

Освен на европейско, страните от ЕС предприемат мерки и на национално равнище. В края на миналата година правителството на

Великобритания изработи документ „Ръководство за задълженията по превенцията“, а Дейвид Камерън нарече училището „първа фронтова линия в борбата против радикализацията“. От училищата и всички други доставчици на услуги за деца, се изисква превенцията на радикализацията да бъде основана на следните три принципа:

- Лидерство - училищните лидери трябва да са сигурни, че техният персонал разбира радикализацията, има способности да се справи с нея, и са наясно с важността на тази задача.
- Партньорство - връзка на училищата с полицията, персонала по превенцията и други отговорни институции
- Способности - обучение, така че персоналът да е наясно с въпроса защо учениците могат да прекратят линията от радикализация към тероризъм. Те трябва да знаят с какви средства разполага училището за да предотврати тази крачка

На свой ред, Норвегия изработи План за действие, в който посочи белезите на радикализацията в различни области:

Позиции / послания:

- ✧ Нетърпимост към гледните точки на другите
- ✧ Враждебност към възприетите врагове – „те“ и „ние“
- ✧ Привързаност към теориите на конспирацията
- ✧ Език на омразата
- ✧ Предпочитания към абсолютни решения, например, унищожаване на демокрацията
- ✧ Легитимиране на насилието
- ✧ Заплаха от прилагане на насилие за постигане на политически цели

Интереси / външност / използване на символи:

- ✧ Качване и сваляне на екстремистки материали от интернет
- ✧ Промени във външния вид, стила на обличане и т.н.
- ✧ Използване на символи, свързани с екстремистки идеи и организации
- ✧ Отказ да посещават училище или самоизключване от всякакви развлекателни мероприятия.

Дейности:

✧ Интерес към екстремизма и търсене на материали в интернет и социалните медии

✧ Участие в демонстрации или настилствени сблъсъци с други групи

✧ Използване на заплахи като резултат на екстремизма.

✧ Престъпления от омраза

✧ Пътуване, което може да доведе до радикализация

Приятелите и социални мрежи:

✧ Промяна на мрежите и кръговете от приятели

✧ Асоцииране с групи и хора, които са известни с насилствения си радикализъм

✧ Свързване с групи, където заплахите, насилието и другите криминални дейности са практика

✧ Членство в екстремистки групи, мрежи и организации

България: къде сме ние?

Участниците във фокус-групите посочиха следните белези на радикализация, които според тях, се наблюдават в поведението на учениците, принадлежащи към съответните общности в България:

1. По време на намаза (съвпадащ с провеждането на учебните часове) се включват мобилните телефони на учениците, които те „не желаят или не могат да изключат“. Обясняват, че това е приложение, което работи независимо от тях. Твърдят, че всеки мюсюлманин е длъжен да изслуша докрай и изцяло всичко, което се пуска и че те са длъжни да спазват намаза независимо дали са на училище или не. Директорите подозират, че заедно с мелодиите и речитатива, те получават и някаква информация, която непрекъснато ги индоктринира, но поради незнание на арабски език, не могат да потвърдят със сигурност тази информация.

2. След 6-ти клас учениците, за които се подозира че принадлежат към семейства, изповядващи радикален ислям, стават неуправляеми, нагли и непреклонни. Те умишлено саботират

работата на учителите така, че да не могат да предадат материала си. Реагират крайно негативно на забележките. При по-доверителни разговори с учителите споделят, че им е казано да правят всичко възможно за да ядосват учителите си, защото като ги ядосвали постоянно, те щели да се разболеят, да умрат и тогава да ги заменят с други учители от арабските страни.

3. След 7-8 клас външният вид на учениците рязко се променя. Момчетата идват небръснати, с брада, по тертипа на радикалните ислямисти.

4. Майките също показват признаци на радикализация. Те посещават училището облечени в бурки, като по същия начин идват и на училищни празненства. Не уважават нито училищния правилник, нито училищната дисциплина, като събирайки се на големи маси, нахлуват в училището въпреки забраната на охраната. Възприятието е, че се интересуват не само от условията, в които учат техните деца, но също така и оглеждат разположението на помещенията, запаметявайки някаква специфична информация.

5. Бащите на тази група ученици отказват да разговарят с директорите на училищата, когато тези директори са жени. Тази практика е доста травмираща за училищния персонал, като се има предвид феминизацията на професията. От друга страна, момчета първокласници, оспорват правото на учителките да ги учат със съображението, че това не се разрешава от исляма.

6. За първи път тази година на коледното празненство на училището деца на семейства, приели радикалния ислям са чупили елхи, обосновавайки се, че този празник няма нищо общо с исляма и следователно трябва да се прави всичко възможно, за да му се пречи. Учениците използват изрази като: „не уважаваме вашите празници, гяури!“. Подобно отношение се набелязва и към други традиционни празници, като например първи март. Директорка от Пловдив разказа за случай в нейното училище, където добре интегрирана жена ромка с мюсюлманско вероизповедание вече 16 години работи в училището като чистачка. Нейната дъщеря е завършила същото училище, а учителският колектив е уважил нейното завършване

чрез посещение на семейството. Според източника, колективът на училището винаги е празнувал заедно всички празници - както традиционните за българския етнос, така и традиционните за турския етнос или мюсюлманското вероизповедание. Но тази година въпросната ромка отказва да закачи мартеничката, която ѝ подаряват колегите, с аргумента, че това не е част от нейната вяра. Тази постъпка предизвиква ответна реакция у персонала с християнско вероизповедание и български етнически произход, които, по думите на източника, се готвят да откажат на своята колежка баклавата, която тя ще донесе за байрама.

7. Тази година много ученици, принадлежащи към съответните общности, са бойкотирали националния празник 3 март, като са използвали груби и обидни названия за българското население.

8. През коледите ваканции учениците заминават на лагер в Турция за изучаване на исляма. Всъщност, никой не знае къде се намират тези лагери и с какво точно се занимават учениците.

9. Когато учители, и особено учителки се налага да посещават махалата, те са посрещани много враждебно. Директорка разказа случай, когато, при повреда на училищен автобус, учителите посещават махалата за да помогнат на децата безпрепятствено да пресекат трите светофара до училище. Въпреки добрите си намерения, те са били замеряни с твърди предмети и наранени.

10. Училищата са обезпокоени не толкова от факта, че те лично са цел на нападките и лошото отношение, колкото от това, че става въпрос за липса на уважение към българските институции. Според тях е налице пълно незачитане на законите и неуважение към правата на другите.

11. Според мнението на участниците във фокус групите, за разлика от своите баби и дядовци, учениците нямат българско национално самосъзнание. Те не само че отказват да общуват на български език, но си запушват демонстративно ушите, когато става въпрос за изучаване на българска история. На всяка забележка на учителите отговарят: „ти не можеш да ми нареждаш какво да правя“! Според участниците, тенденцията е към влошаване на

положението. Те възприемат това като издигане на стена, която им пречи да стигнат до децата, да общуват ефективно с тях и да подобрят процеса на преподаване и усвояване на материала

12. Ученици периодично участват в състезания за най-добро познаване на исляма, които не са организирани от образователното ведомство, не са контролирани от него, и следователно, не е известно за каква версия на исляма точно става дума.

13. В разговори със семействата става ясно, че мечтата на всяко от тях е детето им, като завърши училище, да замине за някоя арабска страна, където да получи религиозно възпитание и като се върне тук, да стане имам.

14. Повечето от домовете в махалите притежават огромна сателитна чиния, където се гледат само арабски програми, слуша се арабска музика и се пускат арабски филми. При това, предпочитани са телевизии, известни със своите радикални нагласи и разпространение на информация, която може да стане подтик за радикализация

15. Родителите са готови да пращат на училище децата си до момента, в който могат да получат нещо от училището. Когато обаче се стигне до конфликт, като например, ранните женитби, ромите мюсюлмани са непреклонни. Възприятието на директорите е, че в тези конфликти полицията повече подкрепя нарушилите закона, отколкото директорите на училища, които са длъжни да подадат информация за осъществяването на ранния брак. Тяхното възприятие е, че в случая няма върховенство на закона или законът не се прилага еднакво към всички. Една директорка от Нова Загора сподели: „всеки български гражданин, който влезе в сексуални отношения с 12 годишно момиче би бил съден за педофилия, но когато става дума за ромските общности, там властите се измъкват с приказки за културно своеобразие“.

16. Беше споделена информация, че в определени райони от страната персоналът на детските градини, състоящ се предимно от жени, ходи забулен. Също така в детските градини се забулват и 4-5 годишни момиченца, а Нова телевизия ни показва, че в

ромската махала в Пазарджик това става и на едногодишна възраст. Подобни практики са в пълно противоречие с класическия ислям, където забулването на жената става след 12 годишна възраст, тоест, след достигане на полова зрелост.

17. Беше идентифициран случай в област Велико Търново, където сред ромските мюсюлмански общности се разпространява виждането, че българите християни са се населили около старопрестолния град преди стотина години, и всеки момент могат да бъдат изгонени от тези земи, които според така разпространяваната информация, не са техни.

18. В час по английски език, където учителката преподава урок, свързан с физически упражнения и спорт, петокласник внезапно скача, претъркулва се, застава в бойна позиция с коляно опряно на земята и започва да имитира стрелба с автомат към своите съученици. На въпрос на учителката какво прави отговаря „изтребвам неверници“. На другия въпрос - къде се е научил на тази упражнения, детето се усмихва и казва: „в махалата ни учат“.

19. В Плевен признаци на радикализация са идентифицирани в ромските общности, населяващи квартала Бала Баир, където според учители, радикализацията се проявява в чупене и физическо унищожаване на всякакви материални подобрения в училище - мебели, стени, училищен автобус, компютърна техника. Според учители от намиращото се там училище, ромите не са определили идентичността си, тъй като празнуват и християнски, и мюсюлмански празници. Подобни признаци са идентифицирани и в град Левски.

Какво да се прави?

Първата безспорна констатация е, че българското училище има нужда не просто от програми за превенция на радикализацията, но и от програми за дерадикализация. Както е известно, последните са нова задача за европейците, не само за нас, и тяхната ефективност продължава да бъде под въпрос. Въпреки това, смятаме, че могат да бъдат предприети мерки,

които да ограничат влиянието на радикалните идеи и течения в българското училище. Някои от тях са следните:

1. Върховенство на закона и еднаквото му прилагане при всички случаи, които са свързани с училище;

2. Регламентиране в правилника на всяко училище на допустимия външен вид на учениците с подробно обяснение какво е позволено и какво не е;

3. Установяване на червен телефон или безплатна телефонна линия, където учителите могат да потърсят помощ и компетентен съвет;

4. Обучение на специалистите от образованието за разпознаване на признаците на радикализация и противодействие на този процес;

5. Подготовка на специалисти в областта на исляма, които биха опровергали радикалните идеи и тенденции при интерпретацията на тази религия;

6. Поемане на отговорност от лидерите на двете най-големи вероизповедания у нас - християнското и мюсюлманското - за възпитанието за мир и съжителство на различни култури и религии в училище;

7. По-добро познаване от страна на учителите на културата и езика на групите, които се намират под заплаха от радикализация;

8. Привличане на ромски и мюсюлмански традиционни лидери в осъществяването на превенцията на радикализацията;

9. Изработване и разпространение на видеоматериали, които да подкрепят училищата в превенцията на радикализацията и процеса на дерадикализация.

ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВОТА ОТ БЕЖАНСКАТА ВЪЛНА И ЗАПЛАХАТА ОТ „ЧУЖДЕСТРАННИ БОЙЦИ“

Симеон Николов,

*Основател и ръководител на Центъра за стратегически
изследвания в сигурността и международните отношения*

Бежанската вълна породи наистина редица предизвикателства пред европейските страни и техните лидери, пред населението при възприемането ѝ като хуманитарен проблем или като проблем на сигурността, пред системите за сигурност на държавите, пред социалните системи, пред необходимостта да не допусне взривяване на съжитеството между християнското и мюсюлманско население.

Едно от най-сериозните предизвикателства се оказва това пред **европейската солидарност**.

Въпреки наличието на клаузи за солидарност в договорите на ЕС, бежанската криза бързо показва, че почти не може да бъде постигната такава между страните-членки за да се наложат солидарни международни решения над националните егоизми. Един критичен анализ показва, че и в миналото интересите и тежките преговори, а не солидарността са накланяли везните към крайните резултати. В настоящата ситуация с бежанската криза само балансираният подход между многопосочните разбирания за солидарност би могъл да доведе до евентуално съгласие между привържениците на националистическото разбиране за солидарност /Унгария, Чехия, Словакия/, на европейската солидарност и на космополитичната концепция за солидарност.¹

Към това трябва да прибавим и изискването за много по-активна подкрепа от страните на произход на бежанци и мигранти

^{1/} Annegret Bendick, Jürgen Newer, Europäische Solidarität - die Flüchtlingskrise als Realitätstest, SWP-Aktuell, März 2016

и на транзитните страни, през които те преминават.

Тук може да се постави на дискусия следният казус, който поставя един автор в последния брой на сп. Геополитика - Борис Димитров: „Американският проект за „безлична Европа” търпи провал. Това дава възможност за рестартиране на целия европейски проект, но в един нов формат „Европа на нациите”. Тази нова Европа се разкрива на фона на краха на Шенгенското пространство”².

Второто голямо предизвикателство е пред системите за сигурност на отделните държави и пред общата европейска сигурност. Националните структури очевидно не са в състояние да установят самоличността на всеки отделен мигрант в условията, утежнени от принудителни под натиска на събитията политически решения, от техните политици. И те предупредиха своевременно правителствата си: „Ние не можем да гарантираме, кой влиза!”

Колкото до едни координирани международни усилия, общата политика за сигурност и общата политика в правната система, са без алтернатива. Но тъй като става дума за радикализация и тероризъм важно е още нещо. Коментарите за общо разузнаване се разминават с реалността, по-скоро може да се има предвид Координационен център или общоевропейска агенция, активизиране на обмена и анализиране на информацията. Проблемът е, че тези консервативни структури са последните, които биха свалили бариерите пред тясно националните интереси и разкрили максимално информацията и възможностите си.

Първоначалният проблем, без който не можем да вървим напред е, че разузнавателните служби и държавните лидери на европейските държави дължат обяснение на хората за това, как така изведнъж бе стартиран такъв масов поток от бежанци; кой стоеше зад раздаваните 3000 евро на човек в бежанските лагери

²/ Борис Димитров, Миграционната криза и новите заплахи пред Европа, Геополитика, бр. 2, 2016 г. стр. 13-24

в Турция; кой поставяше изискването да достигнеш определена страна за да можеш да изтеглиш с банкова карта определена сума, факт споделен от унгарските ни партньори и т.н., кой координираше потока, транспортираше бежанците до брега, раздаваше карти за придвижване, формираше бежански групи от по няколко хиляди души за натиск на европейски граници и т.н.

На трето място можем да поставим придизвикателството за населението на европейските страни, което е под натиска да промени стереотипите си на възприемане на връхлитащите го проблеми, некореспондиращи с установения модел и очаквания, будещи тревожност със заплахите за ерозиране на традиции и идентичност. Очертаващата се промяна на политическия ландшафт вследствие на използването на страховете и настроенията на хората придобива вече реални форми и предопределя едно много по-различно бъдеще, ако процесите не бъдат овладяни. **Къде започва и къде свършва обаче толерантността?** Защо не обръщаме внимание на това, че вместо мигрантите да се приспособят към нашите норми на живот, ние доброволно, самоинициативно сме готови да се откажем от собствените такива: в някои запаноевропейски градове започнаха да се отказват от елхата на площада, защото преди няколко години новодошлите били засегнати, излизат с инициативи за изключване на свинското месо от менюто, официално криеха няколко дни масовите изнасилвания в Кьолн, а шведските власти дори оправдаваха такива, въпреки че при 300 от тях бяха на момичета под 15 г. и т.н. Това са плодовете на неолибералната политика, просмукала умовете на хората, някои от които дори и в България вдъхновено предлагаха да заселим с бежанци обезлюдените райони в страната. Единици са страните, които забраниха строежа на джамии, външно финансиране и чужди имами. Белгийците признаха: „Допуснахме фатална грешка, като още през 70-те години предоставихме религиозното

обучение и строителството на джамии на Саудитска Арабия.”³ В България пък допуснахме мюсюлманските ни общности във всички области на страната да бъдат направлявани от чужди граждани. Докато в Рудозем 4-5 годишни деца преди да са влезли в българско училище учат наизуст корана, само да си говорим още за стратегии и планове за противодействие на радикализация и тероризъм изглежда не на място.

Особено рисков фактор е **зараждащото се радикализиране на европейските общества срещу новопристигналите мюсюлмани**, изразяващо се в нападения над бежански центрове и създаване на отряди за самозащита. Само в периода януари-септември 2015 г. в Германия е имало 61 палежа, а в Швеция само през последните 3 месеца - 58. Налице са всички показатели, съответстващи на опеделенията за тероризъм: политическа цел, произволен избор на жертвите, транслиране на вражеско послание, съпротива срещу политически фактори, взели определени решения, мобилизиращ призив към мислещи по същия начин и т.н. В България отрядите за самозащита може да изглеждат като много патриотични начинания, но са погрешното решение. Правилното е: национална гвардия с областни структурли или поне доброволни отряди в подкрепа на районните управления на МВР и под тяхно ръководство.

Не можем да не признаем и неизбежното **предизвикателство пред международните отношения**. Защото освен бежански потоци от провалени държави, социални и демографски причини и климатични промени, такива възникват и от войни, причинени и поддържани от външни фактори, както и от прочистването на територии и налагане на шариата от ДАЕШ. След атентатите в Брюксел се появиха коментарите: "Ние не можем да имаме диалог с държави, които искат да ни дестабилизируют. Саудитска

^{3/} В Белгия джамите са 328, като 10% от тях се под влиянието на салафизма. В България имаме повече джамии отколкото в Турция на глава от населението: 1300, половината от които незаконни, за 990 000 мюсюлманско население. В Румъния джамии са само 77, в Гърция 258.

Арабия се интересува от нас само докато я подкрепяме в борбата ѝ срещу шиитите, а никога не пропуска да наложи религиозното си влияние.”⁴. Но и през миналата 2015 се лансираха предложения за бойкот, санкции и др. спрямо Саудитска Арабия, както и за по-твърда политика спрямо Турция, след доказаната, но дълго премълчавана подкрепа за ДАЕШ и изнудването на ЕС по въпроса за бежанците. Независимо, че Саудитска Арабия е утробата на ухабитската идеология, днес тя самата е застрашена от ДАЕШ. Сериозен е интересът на Запада към нея не само като към страна доставчик на енергоресурси, но и на най-големия купувач на оръжия - към 43 милиарда долара. Днешното ръководство в Анкара симпатизира на Мюсюмански братя, а може да предизвика и нови бежански вълни от около 700 000 кюрди, но е ключов партньор за решаване на бежанската криза и такъв в НАТО в този нестабилен и важен за нас регион. Затова и на желанията да бъде променена политиката спрямо тези страни са поставени известни граници.

Освен интересите на оръжейните компании трябва да споменем тук, че сайтовете на ДАЕШ в интернет продължават да се поддържат от 3 големи и известни компании, между които и американски.

Друго предизвикателство възниква пред нас самите в разбирането ни за мотивите за радикализация на младите хора.

Когато приписваме на бедността и социалната изолация ориентирането на младежите към тероризма, да си дадем сметка дали макар и безспорна, това е единствената причина, или трябва да разсъждаваме и върху личностния избор и как да му повлияем. Зачестяването и ескалирането на събитията подхранват и желанието да погледнем от друг ъгъл на мотивацията на терористите. Дали те пък наистина се борят против нашите ценности, както твърдим досега или тези ценности за тях са просто без стойност и нямат никакво значение за тези младежи? Ако изходим от разбирането, че терорът е само инструмент,

4/ Виж Leo Cendrowicz, The Guardian

последствие за млади хора без перспектива, не трябва ли да се борим първо срещу онези, които създават и се възползват от този инструмент⁵?

Предизвикателството към медиите

Бежанците се представят в медиите най-вече като проблем, което контрастира с по-слабата тенденция на представянето им като решение на определени трудности в някои държави, обосновани от демографски и икономически съображения. Очевидно е, че отсъства достатъчно гъвкавост, за да се предотврати една хуманитарна трагедия и да се изяснят дефицитите на разбиране и в двете насоки.

За условията в България проблем се оказва т.н. „политкоректно говорене“, придобиващо в някои случаи трагикомични форми, но разчупването му, за да се стигне до експертната и обективна оценка, до прагматичното и рационалното, което да залегне в решенията на държавното ръководство, се оказва много трудно.

Не само „омразата“ в медиите трябва да е в критичния ни фокус, а и неверните твърдения за бежанската криза и тероризма, дори и често срещаната автоцензура по някои от техните характеристики или предложения за решения.

Феноменът „Чужди бойци“

Няма съмнение, че ставаме свидетели на **наслагване на кризи** и събития, което мултиплицира и рисковете за сигурността в Европа: бежанската криза, зачестяващи терористични атаки, преминаване към нов етап на развитие на ДАЕШ.

Организацията се придържа към своя план, който ни бе напомнен в електронното ѝ издание в началото на 2015 г., и независимо от нашето скептично отношение го изпълнява. Още през февруари 2015 г. във видеообръщение организацията обяви за предстоящи атентати в Белгия и Франция. Девет дни преди последните атентати в Париж м.г. е било проведено съвещание

5/ Сирийский душ в кровавой бане в Брюсселе, Naqin.az, 23.03.2016

на ръководството на ДАЕШ в сирийския град Табгах, на което е приет план и конкретизирано, че 200 бойци вече са изпратени обратно в родните си страни и новата вълна от атентати ще бъде концентрирана върху столиците на Италия, Белгия, Франция, Германия и Великобритания, като при последната срещали най-големите трудности. Всичко това се вписва в сроковете на стратегията им за дестабилизация на Европа и създаване на халифат в минимум две държави към 2020 г. А всеки атентат увелича нови привърженици, радикализира многопосочно младите хора. Затова и сега 1000 нови бойци месечно се вливат в ДАЕШ.

В основния замисъл за разпалване на антимиюсюлмански настроения и дори провокиране на военна операция в Близкия Изток, за да „убеди” и миюсюлманите в региона на Близкия Изток във „враждебната” политика на Запада, не е имало никога отстъпление. Нищо ново няма и в тактиката, да нанасят удари на други места тогава, когато понася поражения като тези в момента в Сирия. **Новото е в започналото още в началото на 2015 г. прехвърляне на бойни командири** от две турски пристанища в Европа, а по-късно и хиляди бойци не само в Либия, Афганистан и Северен Кавказ, но и на стария континент. Ако техният брой към края на 2015 г. бе към 1/3-та от чуждите бойци, определяни между 26 000 и 36 000 души, според американското разузнаване, 6 600 от които от западноевропейски страни, то сега те вече са 1/2-ра, което би означавало 3 300 души /от 800 британци са се завърнали 400, от 600 французи - 340 и т.н./. От Интерпол твърдят, че са между 3000 и 5000, службите на Великобритания - 4000. И въпреки че много от тях биват задържани или поставяни под наблюдение, остава опасността към групите от местни радикализирани ислямисти като тези в Белгия скоро да се включат и новодошлите с богат боен опит от Сирия и Ирак. Усъвършенстването на ДАЕШ за провеждането на такива бе потвърдено от Интерпол, който говори и за „развит нов нов стил на водене на бойните действия” от терористичната организация.

Въпросът, дали **терористите използват бежанските потоци, за да се прехвърлят в Европа**, беше посрещан в началото скептично. Показателно бе, че дори ръководители на разузнавания даваха противоположни оценки. Например, бившият шеф на разузнаването на Австрия Герт Поли твърдеше през септември 2015 г., че до 5 месеца дошлите с бежанците ислямисти ще атакуват Европа, а наследилият го негов колега Петер Гилдинг, че не приема тази теза. Само дни след това бе опроверган от британските си колеги. По-късно Холандската Национална комисия за борба срещу тероризма предупреди именно за използване на бежанския поток от терористи. След като ДАЕШ сама призна, че използва този канал, ЦРУ потвърди това, Германските служби многократно констатираха прикриването на терористи като бежанци⁶, двама от атентаторите в Париж се оказаха регистрирани бежанци в Гърция, лидер на джихадистка групировка, подал заявление за бежански статут, бе екстрадиран от България, бежанци в Германия разпознаха терористи между себе си и особено след като ДАЕШ пое на 100% контрола над трафикантския канал от Либия за Европа и вече може да си позволи не да „инфилтрира”, а да натовари цели бойни отряди на кораби и лодки, едва ли някой би поставил вече под съмнение тези факти.

Овладеяването на трафикантския бизнес беше очаквано, защото досега ДАЕШ не е пропускала нито един доходоносен такъв - с петрола, с артефактите, с човешките органи, а трафикантският достигна обем от 4 милиарда долара. Когато през пролетта на 2015 г. логично бе създадена собствена **разузнавателна структура в ДАЕШ**, „логична” защото от самото начало сме твърждали, че съвременният тероризъм ползва форми и методи на разузнавателните служби, станаха ясни схемите за завземане на

6/ Ханс-Георг Маасен, шеф на вътрешното разузнаване на Германия, в интервю по Втора германска телевизия, февруари 2016 г. потвърждава, че „многократно са констатирани прикриване на терористи като бежанци” влезли в Германия.

селище след селище и страна след страна, както и на формите на вербоване на нови привърженици и създаване на „спящи клетки”.

Още от древната история до днешни дни сред бежанците винаги са изпращани хора със специални поръчения или за формиране на бъдещи диверсионни отряди. Статутът им дава легендирана възможност за търсене на пътища за внедряване в обекти за бъдещи терористични актове, след натурализиране в съответната страна, разбира се. Най-пресните примери са тези с мароканецът, член на ДАЕШ, успял да проникне в сектора с най-висока степен на сигурност на АЕЦ в Белгия, или с ислямисти - в полицейски органи на западноевропейски страни. Назад във времето можем да посочим примери с изпращани и финансирани мюсюлмански граждани с указания за заселване на точно определени места в страните от Западните Балкани.

Нещата се усложняват от това, че **радикализирането на бежанците още от самото начало започваше в бежанските центрове и лагери** в западноевропейските страни както от местни ислямисти, така и от такива между самите бежанци. Тези дни, година по-късно, от Германия например отново идват съобщения с абсолютно същите констатации за набиране на последователи сред новопристигналите бежанци, сякаш с нищо не е противодействано или такова е било безрезултатно.

Друга негативна тенденция е, че благодарение на практиката на ДАЕШ навсякъде да се свързва с мафията и да овладява най-доходоносните канали, много бързо млади хора от бежанците намират **прием в местни мафиотски структури**, като ги „зарибяват” с много високи заплащания, а след това ги подчиняват на терористичната организация, твърдят западни служби за сигурност.

Много по-сериозно изглежда ситуацията, ако към всичко това прибавим **изградените вече лагери за подготовка на джихадисти и скривалища за оръжие** дори и в страни от Западните Балкани. Такъв център бе разкрит от органите за сигурност до Люблина, където се е водила дори бойна подготовка.

Интересното е, че 80% от подготвяните са били с криминално минало, твърди Европол и част от тях са успели да заминат за Сирия и Ирак.

По-интересна е друга теза, която известният и уважаван анализатор Алекс Алексиев постави тези дни: **Терорът в Европа не се причинява от ДАЕШ. Врагът е радикалният ислям**, който започва да доминира в мюсюлманската общност в Европа. Може да се поспори. Първо, не е вярно, че ДАЕШ не е на 2-3 години, тя е вече на 10 г., 1 месец и 11 дни. Но дали човек ще вдигне тухла на 10 години или камък на 20 века за да убие гражданин на Европа е без значение. Така че не е „глупост“, а жестока реалност, че ДАЕШ се възползва от условията за радикализъм, доразвива и го използва като оръжие. Ако се поддадем на тезата, че ДАЕШ не е носител на тероризма, влизаме в схемата, която напоследък започва да си пробива път: на шефа на турското разузнаване, който преди няколко месеца предложи международната общност да признае „Ислямска държава“, на скорошните изявления на имами от Албания, които твърдят, че това не е терористична организация, на резултатите от допитвания, които показват, че както в Турция, така и в Сирия съответно от 5,6 до 15% от хората не смятат организацията за терористична, дори на наши коментатори, че ДАЕШ имала всички форми на държавност. А само преди дни ДАЕШ предложи мир на Запада срещу спиране на бомбардировките в Сирия. Но дори да приемем обясненията за тази теза не можем да подменим същността на организацията, зачената от симбиозата между Ал Кайда и Мафията в иракски Мосул.

Да оневиняваме ДАЕШ и да говорим, че по-голямата заплаха е радикализмът, е все едно да пренебрегваме огъня и да виждаме опасността в изсъхващото дърво.

С въпроса за инфилтрирането на бежанските потоци от терористи обаче, се злоупотребяваше, като твърде опростено ни предупреждаваха „Не поставяйте знак на равенство между

бежанец и терорист.” Разбира се, че е така, но тук не трябва да се поставя точка, а запетая. Това наистина са два коренно различни проблеми, но се оказва, че имат много общи неща:

- Борбата и с двете явления е борба с последствията, а не с първопричините;
- И двете са предизвикателства, които ще променят нашия живот;
- И двете водят към дестабилизация;
- Съчетаването на бежанската криза с терористична вълна заплашва с крах европейския модел, ако не ги овладеем;

Какво може обаче да се направи, за да не се допуска сливане на двете понятия в представите на някои хора? Едва ли с дискриминиране на бежанците може да подобрим сигурността в Шенгенското пространство, а репресивна политика няма да спре инфилтрирането на терористи. Отговорът вероятно не е и в общата фраза „да ги интегрираме”, поне не всички, защото повечето от тях не го желаят и вече в три европейски страни обявиха, че искат свой халифат. Необходим е нов подход, започващ от премяна на основни международно-правни документи /например Женевската конвенция, понятието бежанец/. На второ място: включването на бежанската проблематика в стратегията за борба срещу тероризма, по-добро стратегическо планиране и фокусиране на изпълнението на местно ниво. След като органите за сигурност не могат да идентифицират терориста в бежанския поток, ако той не е бил вече регистриран, то остава да се потърси помоща на самите бежанци. За това някои предлагат създаване чрез обучение на интегрирана връзка между граждани, бежанци и местни органи, тоест нови отношения между всички актьори⁷. Привържениците на такъв модел обаче, ни плашат, че сме осъдени на провал, ако дадем превес на традиционната антитерористична стратегия, защото само ще изострим проблема със сигурността, а терористите винаги могат да избераат друг маршрут. Едно

7/ Dr. Philipp Holtmann, Terroristen oder Bürgerkriegsflüchtlinge. Was wir gegen diese Verwechslung tun müssen? Sicherheitspolitik, 22.12.2015

изместване на бежанската политика от хуманитарния аспект в областта на сигурността щяло да замаже и другите проблеми, които се очертават - гетоизация, безперспективност, изолация и в дългосрочен план - създаване на престъпни мрежи. Двете тези показват, че вече години наред тъпчем още около стари казуси, а така наречените „очертаващи се” проблеми, отдавна са дълбока рана в европейските общества. Очевидно, че **това е безсилие** за решителни мерки и действия срещу върхлитащите ни предизвикателства. Ключът изглежда е във волята за пречупване на досегашната инерция, преодоляване на разногласията и преминаване към ефективни действия.

РЕЛИГИОЗНОТО ОБУЧЕНИЕ КАТО ПРЕВЕНЦИЯ СРЕЩУ РАДИКАЛИЗАЦИЯТА НА МЛАДИТЕ ХОРА

*Проф. д-р Божидар Андонов,
Богословски факултет на СУ „Св. Кл. Охридски“*

Днес България има плуралистично общество, в което религиозното обучение е призвано да играе съществена роля - да даде на учениците обяснение на религиозните въпроси и да бъде основа за разбиране на обкръжаващия ни свят. Ясно е, че то не може да бъде такова, каквото е било преди забраната му (1949 г.). Сега религиозното обучение трябва да има ново лице, защото политическите и социалните промени както в страната така и в Европа дават отражение върху взаимовръзката между исторически-ситуативния контекст и теоретично-семантичното значение на педагогическите и религиозно-педагогическите цели.

След времето на стагнация в религиозна-етичната област, а и сега във времето на *най-голямата мигрантска криза* в Европа и света, поставила и поставяща европейските страни, в това число с България, пред най-голямите изпитания от столетия насам, е необходимо с помощта на религиозното обучение да се осъществи духовно-нравствено обновяване на българското общество и да се предпази то – особено младите хора – от радикализация.

Перфектното изпълнение на една такава задача едва ли е по силите само на религиозното обучение. Но то може да обясни основните въпроси за Бог, за смисъла на живота, за смъртта, справедливостта, мира и пр. и по този начин да помогне учениците да изградят позицията си. То е предметът, който в най-голяма степен може да помогне при търсенето на отговорите. То ще им даде, на базата на християнското учение и запознаването с другите религии, необходимите познания и многообразната

информация за намиране на компетентните отговори. По този начин учениците - едни вярващи, други по-малко вярващи, трети все още невярващи, ще могат да се запознаят с учението и традициите на Православната ни църква, с другите конфесионални общности и религии. *Това не означава, че те трябва всичко сяко да възприемат. Напротив, обучението ще им послужи, за да изградят своята гледна точка, своята позиция за и против своите досегашни убеждения и представи.* Защото едно подобно обучение има за цел да разясни, от една страна, както основното богословско съдържание на християнската вяра въз основа на житейския опит, така и стимулите за действие по време на възникването и историческото им развитие. От друга страна, то се нуждае от задълбочено екзистенциално тълкуване на съвременния всекидневен опит и на анализите на света, в който живеем. Формулираните по този корелативен начин религиозни послания биха засегнали и различните възрастово-психологически трансформации, през които тези послания преминават при определени предпоставки, свързани с житейската история. Всичко това трябва да намери отражение в обучението по религия, което се явява помощник на учениците във фазата на религиозна несигурност и търсене на съзнателно обяснение на важните житейски въпроси и проблеми. През този важен за младия човек етап то ще подпомогне неговото развитие като личност.

Така че освен да представя религията в нейните божествени, човешки, обществени и исторически аспекти, то е и предметът, който се опитва да бъде компетентен помощник на учениците при търсене на обяснение на основните въпроси в живота и на базата на религиозните си знания да си изградят позиция на толерантност, която да бъде в съзвучие с Конвенцията на ООН за правата на човека, Конвенцията за правата на детето и с Конституцията ни.

Вземането под внимание на тези неща е от особена важност за правилното поставяне на целите на обучението по религия.

И ако училището има за задача да образова бъдещите граждани, то тогава учебните предмети, особено религиозното обучение, трябва да обхванат всички теми, които са важни за днешния живот и необходими при изграждане на житейската концепция на младия човек. В часовете по религиозно обучение не трябва да става въпрос само за вярата, а преди всичко да се покаже как днес човекът може да живее с нея в едно променящо се плуралистично общество.

1. Контури на съвременното обучение по религия

Предишното (преди 1945 г.) взаимодействие между църква и училище вече го няма. При модерните, респ. постмодерните обществени условия значително са се променили предпоставките за религиозно обучение. Децата и младежите вече не се намират в затворена конфесионална среда. Чрез плуралистичните форми на живот и чрез модерните средства за комуникация те са изложени по един екстензивен начин на разнообразие от информация, мнения, тълкувания, светогледи, религиозни и псевдорелигиозни символи и ритуали.

Промененото положение на този предмет в съвременното училище и променените условия изискват такова обучение по религия, което не се легитимира предимно от църквата или предимно от училището, а което, с оглед на своето обосноваване, цели, задачи и съдържание и на настъпилите промени в катехизическия четириъгълник - *семејство, училище, общество* се намира в пресечната точка между църквата и обществото, вярата и житейския опит, теологията и педагогиката. Ето защо решението на проблема за обучението се намира не толкова в стилизирането на отделните аспекти, в тоталните възгледи с претенция за общовалидност, колкото в един синтез на религиозната традиция и житейския опит.

Макар че у нас религиозното обучение и възпитание са свързани преди всичко с Православната ни църква, те същевременно трябва да излизат извън нейните граници - в срещата с християнството по света, в диалога с другите конфесионални общности и религии, в

солидарното търсене заедно със съвременниците на ориентация и смисъл в живота.

На първо място обаче, *религиозното обучение трябва със закон да стане редовен общообразователен учебен предмет*. То трябва да принадлежи към основните учебни предмети, тъй като има научен характер. Всякакви други негови положения са насочени *срещу* него, *против* него, защото има чувствителна разлика между обучението в училище и катехизичното обучение в енорията под формата на неделни училища.

Към основните предпоставки за този предмет се числи водещата роля на неговото *обосноваване*. Без да се омаловажава правната му легитимация като ”редовен общообразователен предмет” е необходимо да се обърне внимание на това, че една устойчива обосновка може да се създаде само тогава, когато се държи на това, че обучението по религия се намира в пресечната точка на теологичните и педагогическите обоснования и че то спада към задълженията на общообразователното училище.

Изхождайки от *обществената теория*, може да се приеме, че едно демократично общество, особено ако се смята за ”гражданско общество”, е заинтересовано от участието не само на отделни граждани, а и на всички обществени сили, движения и организации (значи и на църквата!) в обществените дискусии по всички засягащи обществото като цяло въпроси, към които спада и темата ”образование и възпитание”. Също и обичайното обучение по религия, преподавано в съответствие с Конституцията и със Закона за вероизповеданията, по своето съдържание и като елемент на учебния живот е един вид приемане на отговорността от църквата в държавата и обществото.

Съвременното обучение по религия трябва в по-голяма степен да взема предвид, въз основа на реалистичен анализ на ситуацията, променените условия, които се проявяват по отношение на учениците, учителите и родителите. Тук трябва също така да се прибави още и готовността за разговори и дискусии по религиозни теми и проблеми, градивната критика

към традиционното обучение по религия и очакванията на учениците от този предмет, както и ролята на учителя по религия в училището и обществото ни. Не на последно място - и мотивацията на учениците спрямо този предмет.

Ето защо днешното обучение по религия трябва да е също така:

1.1 Открито и ориентиращо обучение

При сравнение с концепциите за обучение по религия от миналите епохи, ще стане ясно, че днешното обучение по религия трябва да е открито към разнообразните въпроси и проблеми на нашето плуралистично общество, към другите вероизповедания, мирогледи и религии, както и към новите методи и дидактични възгледи. То е открито и към своите адресати, като се стреми да помогне на *вярващия ученик* да осъзнае по-решително вярата, на *търсещия и оспорващия вярата ученик* дава възможност да се занимае с нейните въпроси, а на *определящия се като невярващ ученик* - да си обясни по-ясно една ”противоположна” позиция.

1.2 Общуване с етичните конфликтни ситуации

Етичната проблематика не стои вън, а в центъра на религиите. Това се отнася особено много за християнството, което с Десетте Божи заповеди и Блаженствата съдържа две определящи и до днес етичното ни съзнание прокламации и което преди всичко дава отговор на въпроса, защо е необходимо моралното поведение. Това, че почитта, която отдаваме на Бог, *намира израз в уважението, което дължим на другите, е основно убеждение, което преминава през цялата християнска традиция*. Затова възпитанието в просоциално поведение, създаването на чувствителност към достойнството, страданията и правата на другите, както и изграждането на способност за етична преценка, са основни стремежи на религиозно-педагогическия ангажимент в ситуацията на ерозиращо взаимопочтание и нарастващи етично-културни конфликти.

1.3 Общуване с кризисни екзистенциални ситуации

Християнските традиции не бива да се редуцират до техните

догматично-систематични и морално-етични компоненти. Необходимо е вниманието да се насочи в по-голяма степен към съдържащите се в тези традиции богатства от мъдрост и духовни перспективи. Изглежда нашето време не се нуждае от нищо по-неотложно, отколкото от един начин на живот, създаващ действителна връзка на човека с ”дълбочината на битието”, за който не е от първостепенно значение да насочи човека към ”ментална сила”, а да го направи способен да се отнася с доверие към една последна опора каквато е религията в най-трудните моменти в живота - при неуспех в любовта и работата, при болест и смърт на ближния, към края на собствения живот.

1.4 Общуване с религиозния плурализъм

Продуктивното общуване с религиозния плурализъм означава например да се интересуваши от религиозните мотиви за поведението на хората от другите културни общности, ”в друго-вярващите да откриваш друго-вярващи” и да приемаш чуждите религиозни традиции като импулс за собственото си религиозно образование. Това означава също така да се научиш да откриваш собствения си религиозен път, сблъсквайки се с претенциите за истина на различни религии и квази-религии, както и да живееш заедно с тях в дух на диалог с хората от другите религии. Целта на религиозния плурализъм е непостижима както чрез фундаменталистична затвореност, така и чрез претенции за религиозна истинност на тривиализиращото нелепо желание за единство на всички религии.

1.5 Интеррелигиозно обучение

За да живеем съвместно в една религиозно смесена и глобална Европа, е необходимо и интеррелигиозно обучение в часовете по религия, защото ”няма световен мир без религиозен мир”.

Интеррелигиозното обучение цели не само запознаване, а и комуникация с религиите, чиято изходна точка е диференцираното припомняне на собствената религиозна традиция. Това изисква обаче и отричане от евроцентризма и възприемане на световните зависимости. Едно такова обучение не трябва да бъде само като

съставна част от днешното религиозно обучение, а и като обща задача за различни учебни сфери и за училищния живот като цяло. Необходимо е религиите да се разбират с оглед на основното им съдържание и централен опит, за да не бъдат шаблонизирани от чужди за тях гледни точки. При това последователите на другите религии трябва да бъдат експлицитни или имплицитни дискуссионни партньори - да представят себе си чрез своята вяра.

Едно такова обучение се стреми отвъд мисловното занимание към среща с екзистенциалното. То ще помогне на учениците да намерят ориентация и решение на промените чрез представяне на различни религиозни системи (евентуално и чрез критика на проблематичните учения) и чрез едно по-добро разбиране на собствената традиция и култура в светлината на различията.

Пред интеррелигиозното обучение обаче стои проблемът, как, с оглед на разпространената религиозна десоциализация, да се създаде едно близко отношение между собствената религия и другите религии и доколко може да се усвои съдържанието на други религии, ако не е възможна лична среща с техни последователи? Към това се прибавя и задачата за елементаризиране, която не е лека при комплексни религиозни системи, оказвали хилядолетия наред влияние върху хората по цели континенти. Как при това може да се направи отговорен избор? Възможно ли е при временно занимание със световните религии нещо като "градивно обучение"? Също така е необходимо да се разгледат и конкуриращите истини на религиите. Всичко това налага темата за световните религии да намери място в учебния план на обучението по религия и да се отделят съответни глави в учебниците. Християни, мюсюлмани, индуси и будисти познават страданието и нуждата от избавление на хората. Те търсят различни начини за спасение. Какво означава това за религиозното обучение? Първа стъпка, която трябва да се направи още в основното училище, е запознаването с различни религиозни традиции.

Днес *ислямът* е една, подобно на християнството, световна

религия, с различни вътрешни противоречия между традиция и модерност. Отношението между християнството и исляма например се определя от различни обстоятелства. От една страна е общото "Авраамово" наследство и културният обмен (например чрезислямска Испания през Средновековието), а от друга - дълбоко коренящите се травми (например мюсюлманските завоевателни походи на Балканите и мюсюлманският колониализъм).

От друга страна, *индуизмът* и *будизмът* дават знаци на християните за необходимостта от промяна в отношенията по отношение на разбирането за света, природата, представата за Бог, срещата на Бог с човека, за молитвата/медитацията, морала и етиката, целта на живота. Те се разграничават от предимно когнитивния подход в полза на емоционалния и практическия контакт. Също така се насочват към общуване и контакт със световните религии – с тяхната история и култура, с различните им форми на проява. Стремят се към получаване на автентична информация и привличане на последователи на другите религии като дискуссионни партньори.

В заключение ще посочем, че когато в часовете по религия на учениците се осигурява възможност да се запознаят и с другите религии, срещите им с тях не трябва да бъдат обременявани от предразсъдъци. Трябва да се направи възможно взаимното изслушване на хора с различни религии и научаването на нещо ново един от друг, което води до разграничаване, но и дообогатяване на хоризонтите и на двете страни. По този начин ще се постигне не само по-добро отношение към религиозните и културни корени на другия, а и към своите собствени.

РАДИКАЛНИЯТ ИСЛЯМ СРЕД МЛАДИТЕ ОТ ЕТНИЧЕСКИТЕ ГРУПИ В БЪЛГАРИЯ

*Асен Колев, дфн,
Център „Инфором“ - Пловдив*

През последните 15-20 год. сред етническите групи и преди всичко сред младите хора протичат процеси, които за съжаление нито българското общество, нито учените и експертите не регистрират и не проучват. А тези процеси сред различните етнически и религиозни групи имат пряка връзка и отношение към националната сигурност и териториалната цялост на България. Какво имам предвид?

1. Сред турската общност.

След 1995 г. в България започнаха да се връщат първите младежи, които през 90-те години бяха заминали да се обучават за духовници в исляма в страните от Близкия изток, в Германия, Австрия, Франция и др. страни. В голямата си част тези млади хора от етническите групи в посочените страни са обучени на нетрадиционен ислям, който много сериозно се различава от исляма в нашата страна. Тези млади ходжи започваха по места, особено в Южна България, да оказват натиск върху старите ходжи. Този процес не беше регистриран като сериозен проблем в нашата страна, проблем, който има пряка връзка с настоящата и бъдещата сигурност на страната ни.

Необходимо е да подчертая, че благодарение на усилията и търпението на възрастните ходжи нетрадиционната ислямска религия в нашата страна сред турската общност не се реализира и не успя. И сега турците - мюсюлмани в джамиите продължават да изповядват своята традиционна религия - сунитското направление на исляма, без да има опасност за подмяната му с ислямизъм.

Подобно беше положението и сред българите - мюсюлмани, т. н. помаци. Освен посочените методи сред българите - мюсюлмани

действията и различни радикализирани фондации и сдружения, които разполагаха с огромни финансови средства и чрез тях се опитаха да създадат база за развитието на нетрадиционния ислям сред българите - мюсюлмани преди всичко около Смолян, Велинград и др. райони. Но и сред тях радикалните ислямисти не успяха. В тези две религиозни общности както сега, така и в бъдеще турският диалект ще играе важна роля в структурата на ислямското вероизповедание в България. Това дали е полезно или не за интересите на България - въпрос, на който трябва да се търси реален отговор.

2. Причини за ислямизацията на ромите/циганите в България.

За разлика от турската общност и българите-мюсюлмани (помаците), сред ромската общност има пробив в процеса на ислямизацията след 2005 г.

Този пробив се дължи на следните причини:

2.1. Криза в етническата идентичност сред ромите

След 1989 г. определението „цигани”, ”роми” и др. изключително много се натовари социално. Редица националистически партии, медии и икономически групи започнаха да оправдават всички неудачи на държавата с ромите, едва ли не, че те са виновни за затруднения преход в България. Фокусирането само върху ромите, че те са виновни за всичко, накара една част от ромите да търсят нова етническа идентичност - по-малко българска и повече турска и да върви успоредно с приемането на исляма, и то на нетрадиционния ислям. Част от ромите считаха, че с промяната на етническата си идентичност осигуряват своята защита.

2.2. Процеси на страха сред ромите

Определени кръгове още след 1989 г., за да манипулират полесно ромите в България, поддържат определен страх, който на този етап има значение сред посочената общност.

Постоянният страх сред ромите се поддържа преди всичко чрез механизмите на слуховата система, че ромските квартали ще бъдат нападнати от мотористите, че ако излизат в центровете на градовете, ще бъдат нападнати от представителите на

националистическите партии и т. н. Този постоянен страх сред ромските общности не само ги капсулира в обособените махали и квартали, но ги отдалечава от българското общество, което води до усложняване на ситуацията в страната ни.

2.3. Криза в отношенията между ромите и българската държава

През последните 20-25 г. почти всички държавни институции са се оттеглили от обособените ромски махали и квартали. Да, с това мнение не всеки ще се съгласи. Но ето и един пример. Първата регистрация на нетрадиционния ислям сред ромите се извърши в кв. "Изток" в град Пазарджик. Интересно е да се проучи този квартал „Изток“. Но важно е да се посочи, че в този квартал има библиотека, от която над 200 ромски деца взимат книги за четене. В същото време всеки момент покривът на читалището ще падне и в квартал „Изток” - Пазарджик няма да има читалище за ромските деца. Защо община Пазарджик и кмета не виждат реалните проблеми в квартал „Изток“?

Вторият пример е пак от квартал „Изток” на гр. Пазарджик. Представителите на нетрадиционния ислям в този квартал имат огромна джамия - Абу Бакр, която много добре се поддържа. В същото време тези, които са последователи на традиционния ислям в квартал „Изток”, са в една стаичка, която не се знае кога може да се разпадне. Много често последователите на традиционния ислям през зимата са без отопление и се молят на студено. Решението на този въпрос е в ръцете на Главното мюфтийство, но защо до този момент не са се намесили?

Когато разглеждаме проблемите на ромите, трябва да имаме предвид, че процесите сред тях са много сложни, но не се знаят, не се регистрират, не се проучват от експертите и специалистите в нашата страна.

2.4. Четвъртата причина за влиянието на нетрадиционния ислям сред ромите се явява високата безработица. Ако в България безработицата е 8-9%, то сред тях е над 85%. Причините за това са от различен характер.

2.5. Бедност и ниски доходи - според едно проучване от 2004 г. за бедни се самоопределят 89% от ромите, по-скоро бедни - 8% и не бедни 3%. Според същото проучване 38.9% от ромите живеят с месечен доход до 100 лв., 22.7% - с до 200 лв., 3,1% - 300 лв., 1,5% - 400 лв., 0,3% - 500 лв., над 500 лв. - са 0.1% и без личен доход са 29,6% от ромите.

2.6. *Бежанците и ромските обособени квартали* са сериозен проблем, който се формира в момента.

3. Групите роми в България - начините на ислямизацията им

В България основно има три групи роми, сред които по различен начин исляма има позиции и създава база за влияние.

3.1. Първата група роми са т.нар. „турски цигани”, известни са и като „миллет”. Тази група е около 55% от ромите и живеят преди всичко в Южна България - Пазарджик, Пловдив, Хасково, Кърджали, Стара Загора, Сливен и т. н. Те говорят диалектен турски език и са последователи на традиционния ислям.

Тази група досега спазваше в исляма 5-те стълбове на исляма, а именно:

- Единобожието (шахада) „Няма друг Бог, освен Аллах и Мохамед е неговият пророк на земята”;
- Молитвите (селям) - петкратни молитви на ден;
- Постенето (саум) - през м. Рамазан;
- Милостиня (зекят) - даване на милостиня на бедните и на джамията;
- Поклонение (хадж) - посещение в светите места в Мека и Медина.

Новото, което в момента се случва, сред т. нар. група „турски цигани” е това, че се правят сериозни опити към 5-те стълба на религията да се допълни и 6-ти елемент - джихад, т.е. свещена война за вярата. Буквалното значение на глагола джихад на арабски означава „да се боря и да полагам усилия в името на благородна кауза”. Целта на това ново нововъведение е да може циганската общност да бъде ангажирана по-активно с въвеждането и утвърждаването на ислямизма в нашата страна

с определена цел на създаване на конфликт между исляма и християнството, между ромите и българите.

Етапи за подготовка на джихад - ставане на шахид, т.е. постоянна борба и война за защита на религията.

- Първи етап - всекидневна борба за връщане към корените на религията, т.е. истинската религия - Исляма. Това вече е реалност сред ромите-мюсюлмани.
- Втори етап - молитва към Аллах за благословение и помощ да убие колкото може повече „неверници”.
- Трети етап - молба към Аллах да пречисти душата му, за да е достоен „шахид” да застане пред него.
- Четвърти етап - среща с братя, които също така се подготвят за „шахиди”.
- Пети етап - запознаване с историята на джихад и ролята на великите мъченици на вярата.
- Шести етап - изготвяне на списък със 70 души, тъй като според джихада всеки мъченик може да гарантира място на толкова хора в Рая.
- Седми етап - мисли за бъдещето след смъртта и подготовката за отговора на въпроса пред Аллах: „Колко неверници уби?” и среща с охолния живот в Рая.

Много често нарочно се подценяват моментите в исляма, които не стимулират религиозния конфликт. В преданията на исляма има достатъчни примери за разбирането, че джихад е не само единствено войнственото дело, а и усъвършенстването на духа. Едно известно предание за Пророка, макар и явило се по-късно в някои сборници с предания през IX век, съдържа пояснение за двата вида джихад - „големият” и „малкия”. Завръщайки се Мохамед от битка, той поясни на своите съратници, че са приключили с „малкия джихад” (войната), но им предстоял „големият джихад” - битката с човешките страсти, борбата между доброто и злото в човека и т. н. Често ислямските теолози посочват и други форми на джихада - „джихад на перото”, „джихад на словото”, а понякога и „джихад на кесията”.

Ето и още няколко примера:

Ислямът

- Джихад на езика;
- Вяра и дух;
- Духовност;
- Молитва;
- писание

Ислямизмът

- Джихад на меча;
- Вяра и действие;
- Действие;
- Джихад;
- меч

Ислямистите посочват:

„Ислямът - това не е само дух и вяра, но и власт и изпълнение: това е учение и законодателство. Ислямът едновременно е и религия, и средство за излекуване; духовност и действие; молитва и джихад; писание и меч;

И тези елементи са неделими един от друг”.

Особено тревожно явление сред ромите през последните месеци е, че сред тях заемат сериозни позиции ислямистките секти - салафитите, ухабитите, сюлейманджите и др. - с едно и също мото: „За ислямската религия, към първичните корени на Исляма.”

3.2. *Втората група са т. нар. група „български цигани”, които по принцип са християни, добре говорят български и ромски език. Тази група е около 40% от ромите и живеят предимно в София и Софийско, Враца, Монтана, Лом, Видин и т.н. През последните 5-6 години в тази група също така са регистрирани нови религиозни процеси - постепенно навлизане на исляма сред тях. В момента над 85-90% от ромите, които живеят в град и област София вече не се самоопределят като роми и християни. Това е много тревожен и сериозен проблем, който заслужава по-сериозно и по-задълбочено научно проучване и анализ. В близките години една значителна част от ромите от София и от Северозападна България ще започнат да се самоопределят за мюсюлмани, а след 3-4 г. и за турци. Това е много актуален проблем за българската държава, защото засяга настоящата и бъдещата сигурност на обществото и държавността.*

Ето и примерите:

- Районно мюфтийство - Монтана има представителство в

гр. Видин, ул „Княз Борис I” № 2. В град Видин няма и 100 вярващи мюсюлмани, което не оправдава създаването на Районно мюфтийство. Разчита се на ромите във Видин и Лом.

• Главното мюфтийство през 2004 г. набира средства за подпомагане на сираците:

- Кв. Люлин - 3870 лв. - София;
- Гр. Самоков - 184,50 лв.;
- Гр. Стара Загора - 70,30 лв.;
- Кв. „Надежда” - Сливен - 97,40 лв.
- Село Ковачево, Пазарджик - 80 лв.;
- Гр. Пещера - 200 лв.;
- Гр. Ракитово - 290 лв.;
- Гр. Монтана - 40 лв.

Това, ако е само хуманен жест на Главното мюфтийство, е за поздравление и подкрепа. Но ако не е така?

• В кв. „Люлин” - София се създаде мюсюлмански мечит, т.е. молитвен дом за мюсюлманите. В нашата страна няма ограничения за вярващите, стига те да не са против законите. Необходимо е да се провери доколко е законен мечитът в кв. „Люлин”, какъв ислям изповядват, от къде са духовните лица и т.н. Това е задължение на районната администрация, дирекция „Вероизповедание” на МС и Главното мюфтийство.

3.3. Третата група ромите са т. нар. „калдераши”, които са истински вярващи в християнската религия. Калдерашите са известни още като „сръбски”, „унгарски цигани”, „върбари” и др. Традиционната религиозна принадлежност на калдерашите е Източно православие, докато в Западна Европа и Северна Америка са католици. Името на тази циганска група произлиза от румънската дума „caldera”- котел. В България тази група живее около градовете Варна, Левски, в Пловдивско и т. н.

Сред тази група сериозно влияние има циганският съд Мешере-съд на обичая, който и сега функционира при решаването на различни спорове между ромите. Групата на „калдерашите” е най-малката група, около 5-6 % от ромите, които живеят в България.

В заключение на изказването си имам няколко предложения:

1. Промяна в Закона за вероизповеданията (Д.В. бр.74 от 15.09.2009 г.) - да се уточни функцията на чл. 7(1) - свободата на вероизповеданията да не се използва срещу националната сигурност, обществения ред и народното здраве.

2. В Министерския съвет има Национален съвет за сътрудничество по етническите и интеграционните въпроси. Необходимо е този Съвет да промени дейността си, за да може по-реално да се ангажира с интеграционните проблеми на ромската общност. Да създава различни работни групи с цел да улесни дейността на МС сред ромите.

3. Дирекция „Вероизповедания” в МС по-активно да се ангажира с контрола и регистрацията на новите религии в България. Не е нормално в България да има 149 регистрации на различни религии - дори и 5 човека могат да направят регистрация на нова религия. Дирекцията по-системно да се ангажира с проучването на някои ислямски секти, които заемат позиция сред ромите в България.

4. Да се предложи на МС, на МВР да се назначават на работа в МВР и службите за сигурност и роми, които отговарят на изискванията и имат нужното образование.

5. Софийски форум за сигурност да предложи на МС да създаде специална работна група, която да анализира положението на етносите и бъдещата сигурност на България, в т.ч. и проявите на ислямизма сред ромите.

6. В град Пловдив да се организира по възможност кръгла маса на тема: „Етно-религиозните групи и националната сигурност на България”. Софийски форум за сигурност с тази кръгла маса може сериозно да допринесе за националната сигурност и териториалната цялост на държавата ни, в т. ч. и за интеграцията на етническите групи в българското гражданско общество.

7. Софийски форум за сигурност да предложи на МС разработването и приемането на нови мерки за работа с ромските общности, както и издигането на роми в различните структури на

МС. Разбира се тези роми трябва да имат нужното образование, професионална квалификация и да отговарят на изискванията на посочената длъжност.

В България има достатъчно образовани, мотивирани и патриоти роми от София, Велико Търново, Пловдив, Стара Загора и другаде, които могат да бъдат полезни в това трудно за държавата ни време.

ИЗСЛЕДВАНЕ НА ВЪЗПРИЯТИЯТА И НАГЛАСИТЕ ПО ОТНОШЕНИЕ НА РАДИКАЛИЗМА

Йордан Божилков,

Софийски форум за сигурност

Радикалът е сложно социално явление. Независимо за коя форма на неговото проявление става въпрос - за религиозен радикализъм, крайно ляв или крайно десен радикализъм или за спортно хулиганство, всички те имат в основната си грубо погазване на правовите норми. Изследванията на факторите, които могат да доведат до радикализация на отделни групи или личности, е важен елемент на превенцията. В много европейски държави се провеждат регулярно различни социологически изследвания и анализи, за да се предприемат навреме правилни действия. В рамките на ЕС е създадена мрежа за споделяне на добрите практики - RAN/Radicalization Awareness network/, където държавите, изследователски центрове или неправителствени организации обменят мнения или информират за свои проучвания или открития в социалната сфера. България трябва по-активно да участва в подобен обмен, тъй като в страната ни са налице много от факторите на макро и микро-социално ниво, които могат да доведат до радикализиране на малцинствени групи или отделни хора.

В рамките на проекта „Радикализацията сред младите хора — новото предизвикателство пред Европа“, бе извършено допитване до 200 български граждани, повечето от които студенти или хора с висше образование, за тяхното отношение към феномена радикализъм. Това не е изследване на радикализма като такъв, а изследване на познанията на хората, на техните възприятия и нагласи към него. Подобно изследване дава познание за обществото, не по-малко значимо от изследване на факторите, уязвимите групи или лица. Полезно ще бъде провеждането на

други изследвания в тази област, които да послужат на различните структури - ДАНС, МВР, Министерството на образованието и науката и т.н., да предложат мерки за целенасочена работа и превенция на радикализацията.

Респондентите в изследването са разпределени поравно между половете и трите възрастови групи 18-24, 25-30 и над 30-годишни. Те са представители от различни населени места, с преобладаваща част от София. Над 83% от запитаните считат, че за България има опасност от радикализъм, като 35% считат тази заплаха за непосредствена и голяма. Високият процент отговори, че България е застрашена от радикализъм показва, че този проблем стои на дневния ред на обществото и ще бъде фактор в политиката на страната.

Почти 60% от участвалите в проучването считат, че основната заплаха произтича от ислямския радикализъм. Това, до голяма степен е повлияно от терористичните атаки в различни европейски градове, от миграционните потоци и различни конфликти по света. Сериозно влияние върху формирането на мнението оказват и дейността на Ислямска държава и данните за чуждестранните бойци, голям брой от които произхождат от европейски държави. Като други форми на радикализъм, които българските граждани виждат като заплаха за страната, са анти-ислямският радикализъм 10.8%, крайно десния радикализъм 9%, спортното хулиганство 7.9%, крайно левия радикализъм 5.7% и други.

Респондентите бяха помолени да оценят кои са най-застрашените групи от радикализация. Според отговорите, степента на уязвимост на отделни групи се оценява по следния начин от най-уязвими към по-малко уязвими:

- етнически малцинства
- религиозни малцинства
- социално слаби
- млади хора
- бежанци и имигранти
- други

Както се вижда от изследването, малцинствените групи са определяни като най-уязвими и податливи на радикализация, докато групите, определяни от социалните фактори са поставени на трето място. Хората, които биват определяни като малцинства често са възприемани като „другите“. Страхът от другия, или допускането, че другият поради неговата различност, може да бъде заплаха /в случая по-подвластен на радикализация/ може да бъде опасно за единството на обществото. В изследването не е направена оценка за причините, поради които малцинствените и религиозните групи са по-уязвими от радикализация. Считаме, че подобен анализ следва да бъде направен в едно значително по-масабно и представително проучване.

Участващите в анкетата са запитани дали считат, че някои от малцинствените групи са представени в политическия живот на страната в недостатъчна степен. Броят на положителните и отрицателните отговори е приблизително еднакъв - средно около 35%.

Бедността, социалната безперспективност са сред факторите, водещи до радикализация, особено ако бъдат съчетани с други фактори. Младите хора са считани за особено уязвима група, защото техните морални ценности и устои са в процес на формиране и е много лесно да бъдат повлияни чрез подмяна на ценности. Ето защо, семейството и училището трябва да играят по-значима роля във възпитанието на подрастващите, във формирането у тях на правилен мироглед, съответстващ на общоприетите в обществото ценности.

Като фактори, които в най-висока степен способстват за радикализацията, анкетираните отбелязват на първо място крайната религиозност, следвана от такива фактори като социална безперспективност, бедност, липса на морални ценности и устои, влияние на вече създадени радикални организации и други социални и индивидуално-психологически фактори. Над 74% от анкетираните считат, че има връзка между липсата на интеграция на малцинствени групи и радикализацията.

От посочените по-горе резултати може да се направи изводът, че българските граждани считат радикализма за заплаха, а в българското общество съществуват фактори, които могат да способстват за радикализацията на отделни хора или групи. Необходимо е да се обърне повече внимание на работа с уязвими групи и лица с цел превенция. Като основно средство за превенция, анкетираните считат издигането на ролята на училището в изграждането на морални качества. На следващо място се поставят ранното разкриване на нагласи и склонност към радикализъм и провеждане на специални програми за работа с уязвими групи. Превантивната дейност на МВР е поставена като приоритет само от 3.7% от анкетираните.

Според участвалите в анкетното проучване, бежанските вълни ще имат влияние върху процесите на радикализация /68.2%/, като половината от тях считат, че това може да се случи само ако се насажда негативно отношение към чужденците.

Теориите по проблемите на радикализацията приемат като фактор за индивидуалната радикализация невъзможността индивидът да получи от държавните органи защита на свои права и интереси, разочарованието от правосъдието и от органите на реда. Само 2.1% от нашите анкетиранци биха приели всяко решение на държавен орган по техен въпрос, даже да считат това решение за неправилно и несправедливо. Те не биха предприели действия за по-нататъшна защита и търсене на друго решение. По-голямата част от анкетираните биха търсили алтернативни законови мерки за защита на интересите си /73%/, но почти 1/5 от анкетираните или 18% ще търсят всякакви начини за защита на интересите си, включително и такива, които преминават законовата рамка. Не може да се изключи, че това може да означава предприемане на някаква форма на радикални действия. Считаме, че това е изключително висок процент и той най-вече се корени в слабия авторитет на държавните органи. Това е сериозен проблем за едно демократично общество, изграждащо се на принципите на спазване на закона.

Интернет е силен способстващ фактор за разпространение на радикални идеологии или за привличане на последователи. В едно изследване на френски специалисти се посочва, че над 90% от френските младежи, сражаващи се в Ислямска държава, са вербувани чрез интернет. Малък е броят на българите, с които представители на някакви радикални движения са се свързали /11.2%/ . Още по-малък е броят на тези, които целенасочено сами са търсили контакт с радикални групи /религиозни, политически или спортни хулигани/.

Спортното хулиганство е една от формите на радикализъм. В повечето случаи това се свързва с проявите на футболните агитки. Все по-често обаче ставаме свидетели на участия на агитки в политически прояви или в акции, насочени срещу малцинствени групи. Има данни за участие на членове на агитки в разпространение на наркотици и извършване на други незаконни действия.

Нашите анкетирани, в огромното си мнозинство, не приемат за нормално спортното хулиганство /над 85%/ . Резултатите от отговорите градират в следния ред факторите, водещи до спортно хулиганство:

- склонност да се следва модела на поведение, който налага групата, към която принадлежиш;
- начин за обществена изява и усещане за „значимост“;
- незачитане на личността на другите хора;
- търсене на „собствен кръг“, където да се чувстват комфортно;
- участниците в по-голямата си част са подведени от други хора;
- склонност към насилие, като част от процеса на израстване на младите

От анкетираните 36.8% считат, че хората, склонни към прояви на спортно хулиганство, са склонни към прояви и на краен екстремизъм, защото спортните хулигани се използват от различни крайни организации, включително политически

партии. Почти 19% считат, че това е така, защото спортните хулигани по принцип са склонни към насилие, докато други 19% считат, че спортното хулиганство и крайните екстремистки действия нямат връзка.

Тридесет и два процента от анкетираните считат, че спортните хулигани и агитки се използват от политически партии за реализиране на партийно-политически цели. Мнение, че спортните агитки и хулигани се използват само понякога от политически партии, споделят 47.3% от анкетираните и само 13% не виждат връзка между спортното хулиганство и политическите партии. Спортното хулиганство е форма на радикално действие, което е несъвместимо с правовия ред и по никакъв начин не следва да се позволява използването му за постигане на политически цели. В противен случай, ще имаме подмяна на нормалния демократичен политически процес. Огромният брой анкетираните не приема за нормално спортните агитки да извършват каквито и да било действия, насочени срещу малцинства или бежанци.

Като цяло, анкетираните показват резистентност на българското общество към прояви на форми на радикализъм. В същото време се наблюдава наличието на фактори и нагласи, които могат да подтикнат определени хора към радикални действия или към включване в радикални движения и групи. Необходими са последователна работа за изолиране на факторите, способстващи за радикализацията, и за провеждане на целенасочена политика за превенцията на радикализма и тероризма.

РАДИКАЛИЗМЪТ И МЛАДИТЕ

Редактор: Йордан Божилов

Български

Първо издание

150/215

128 страници

© Издателство Елестра ЕООД

София, 2016

ISBN 978-619-7292-02-2